

• VII. ÉVFOLYAM •
1917

DECEMBER
MEGJELENIK
MINDEN HÓ-
ELSEJÉN.

ULT ÉS JÖVŐ

• ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRS-
SÁG IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRATA •
AZ ÖNNEVEK KULTURBIZOTTSÁGA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESTETVE

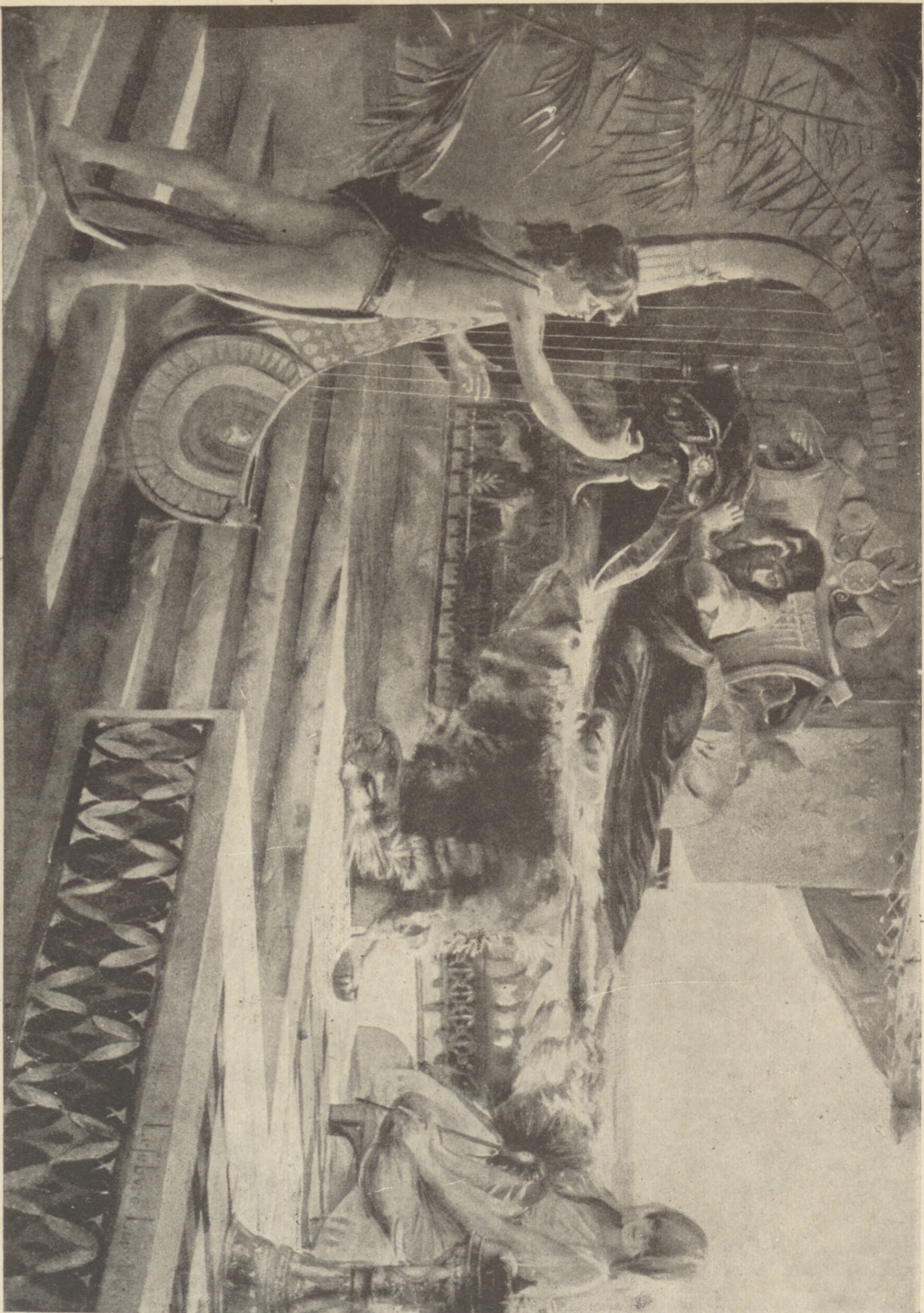
• DR. PATAI JÓZSEF

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
Dr. Hevesi Simon: Kulturális feladatok	459	TOLLHEGYRŐL.	
Lóránt Mihály: Messzi tűz. (Vers)	460	Secundus: Az antiszemitizmus. — Lehet-e	
Lakatos László: Iljúság	461	oktrojról szó. — Az angol külügyminiszter	488
Kroó József: A nóták, a dalok. (Vers)	463	KRÓNKA ÉS SZEMLE.	
Dr. Guttmann Simon: Emancipáció	464	Nyolcadik évfolyam előtt. — Az Omike és	
Seneour: Idegen kéz. (Vers.) (Héberből ford.: Patai József.)	465	menza akadémika. — Dr. Kacziány Géza:	
Somlyó Zoltán: Ügy legyen!... (Vers)	466	Magyar-zsidó művészek. — A szatmári	
OROSZ-ZSIDÓ NOVELLAÍRÓK.		zsidó ifjak. — A tanító stb.	489
Salom Asch: Torzsalkodás. (Fordította: Acs Mór)	472	ÚJ KÖNYVEK. (Dr. Molnár Ernő.)	
Dr. Feldmann Sámuel: A zsidó vallás föl- fogása a nemzsidókról	466	Az IMIT Évkönyve. — Ignotus verseiből.	
Patai József: Bibliái metszetek	475	— Neményi Endre: Zsoltárok könyve. —	
Peterdi Andor: Én kis fiam... (Vers)	476	Dr. Frisch Ármin: Vallásoktatás a közép- iskolákban stb.	492
Dr. Grünwald Illés: A cs. és kir. zsidó tábori lelkészet Wienben.	476	SZERKESZTOI ÜZENETEK. KÖZGAZDA- SÁG. HIRDETÉSEK.	
Ujvári Péter: A panoráma	480		
Válaszok a nyílt levélre	483		

ILLUSZTRÁCIÓK:

M. Lefebvre-Lourdet: Dávid elüzi hártájá- val Saul rémlátomását. (Műmelléklet.)		Hósea, Izrael utolsó királya	470
Adám	460	I. Herodes	471
Pekachja, Izrael királya	461	L. S. Canziani: Dávidot Saul elé viszik	473
Amri, Izrael királya	461	A bibliái metszetgyűjtemény címlapja	475
Naftáli	462	Egy teljes kép a bibliái metszetekből	475
Gad	462	Hadi esküvő a katonai zsinagógában	476
Ménasse, Juda királya	463	Dr. Grünwald Illés tábori rabbi imádkoz- tatja a súlyos sebesültet	477
Jéhu, Izrael királya	463	Istentisztelet a bruck- királyhidai fogolytá- borban. (Dr. Frankfurter)	477
Ábrahám	464	A grinzingi hadikórház zsinagógája	478
Noé	464	A bécsi hadikiállítás zsidó tábori lelkészeti osztályából	479
Ezra, az írástudó	465	Romok a szentföldön. (Cassas metszete)	480
Dávid király	465	Galileai tó	481
G. Metschu: Ábrahám számúzi Hágárt	467	Jeruzsálem. (Lemaitre metszete).	482
Debóra	468	T. M. Rooke: Saul és Dávid diadala	483
Alexandra, Judea királynője	468	D. G. Rosetti: Dávid, a harcos	484
Matithjahu, a chasmonaeus vezér és főpap	469	D. G. Rosetti: Dávid, a zsoltáros	485
Josija, Juda királya	469	Szilágyi Vilmos	490
Zerubabel, a Szentély újjáépítője	470		

M. LEFEBVRE-LOURDET : DÁVID ELŰZI HÁRFÁJÁVVAL SAUL RÉMLÁTOMÁSÁT

M. LEFEBVRE-LOURDET : SAUL UND DAVID

A Múlt és Jövő 1917 decemberi műmelléklete

MULTÉS JOVO

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

Az O. M. I. K. E. kulturbizottságának közreműködésével szerkeszti

DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik minden hó elsején.
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, VI. ker., Podmaniczky-
utca 6. szám. Telefon: 146-92.
Előfizetési ár egész évre: 25 K.
Omike-tagsággal együtt: 30 K.
Díszkiadásban: 35 K. Omike-
:: tagsággal együtt: 40 K. ::

VII. ÉVF., 1917 DEC.

DR. HEVESI SIMON: KULTURÁLIS FELADATOK

lénkség és pezsdülés észlelhető az elemek között. A vegyész látja, hogy a lombikban valami forr, ő talán tudja is, mi fog szétválni, leütödni, mi fog előállni. Csak ne ráznák avatatlanok a lombikot és ne igyekeznének alatta tüzelni!

Az emancipáció törvénybeiktatásának félszázados évfordulóját óhajtják megünnepelni. Jó, mert a multak emléke új törekvéseket ébreszt. Nagygyűlést is fogunk tartani, országosat és a kongresszus egybehívását fogjuk sürgetni a hitfelekezet összes felekezéseinek és pártáryalatainak részvételével és az unifikáció megvalósításának szándékával. Az 1848:XX. t.-c. végrehajtását is biztosítani akarjuk hitfelekezetünk javára és ki akarjuk építeni a felekezeti autonómiát. Gyönyörű program, megkapó perspektívája a politikai törekvéseknek.

Csakhogy nehézségekkel jár. A konzervatív arnyalatok kal tervezett összeforrás régi programmpont, ámde nem igen jutottunk közelebb hozzá évtizedeken át egy lépéssel is. De hogyan tudjunk unifikálni, mikor a felekezet nemcsak ortodox és neológ vonalban, hanem más vágásban is ketté van hasítva. Unifikálni kellene a rabbikart a világi vezetőkkel, hogy valóban zsidó szellemű közélet kapjon lendületre és ne legyen ok az olyan panaszokra, amilyenek legutóbb ugyanezen a helyen elhangzottak. Autonómiáról beszélünk és követeljük azt az igazság nevében, annál inkább, mert a katolikus autonómia megvalósítása közeledik; de miféle hitfelekezeti autonómia volna az, melynek alkotmányából a lelkesek ki vannak rekesztve? -- és hogyan lehet ilyen állásponton az igazságra hivatkozni? Ha még a magyar zsidóság kimondott nemzetiségi szervezet volna, állam az államban, melynek

nagyjában világi ügyei vannak és mellékesen vallási ügyei is, akkor meg lehetne némileg érteni azt az álláspontot, de hitfelekezetnél egyáltalán nem és nem lehet menteni semmiféle szofizmával a fennálló esetben, amikor a zsidóságnak elsősorban vallásos és kulturális feladatai vannak.

Az eddigi tapasztalatok kétségtelenül bizonyították, hogy a politikai törekvések terén nehéz eredményeket elérni és hogy a fennálló üzemi rendszer mellett nem is lehet, de sőt igen sok visszaesés és elhanyaglat éppen ebben a rendszerben leli magyarozatát. A politikai téren nincs haladás, hanem csak meddőség uralkodik. Ellenben jogosult várakozásaink beteljesedése magától fog adódni és nem kell azt hangos lármával kiküzdeni. Amint hogy az én meggyőződése szerint az 1848:XX. t.-c. végrehajtásának érdekeit legkevésbé kell féltetni Magyarország nagyszellemű és magas gondolkozású kultuszminiszterétől, akinek ragyogó eszmevilága és fennkölt szelleme az igazság diadalának az igazságtalanságokat kizáró garanciája. A fölpezsdülő zajos külső politikai munkakifejtésnél, bármily vonzóak legyenek is a politikai föladatak, sokkal fontosabb és életbevágóbb a zsidóság belső kulturális föladatainak teljesítése.

A kulturális munka két nagy mezőt foglal egybe és kapcsol össze: a vallási és faji értékek kultuszát. Ez is unifikáció. Akik nem tudtak eddigelé egyéniségük és zsidóságuk között más kapcsolatot találni, mint a nemzetiségi eszmét, mert önmagukban és másokban a vallási eszme elhanyaglatását állapították meg, örömmel köszönhetik ezt a programot, amely a zsidó fajnak kulturális alkotó erőit műveli és a zsidóság belső értékeit konzerválja és gyarapítja. Akik pedig a vallás kultuszát szent életfeladatnak tekintik,

szintén csak örvendhetnek, ha a kultúra megvilágításával a vallási eszme erejét fokozzuk és bensőbbé tesszük a lelkek kapcsolatát. Rámutatam ezekre a föladatakra a „*Múlt és Jövő*“ ez évi szeptemberi számában. Ugyanott hangoztattam — már nem első ízben — *egy irodalmi alap megteremtésének* parancsoló szükségét. Azt hiszem felekezetem legjobbjai meg fognak engem érteni és nem fognak habozni akkor, midőn föl hívom őket, hogy itthon mutatkozó szükségek ellátására, vitális erők gyarapítására engem támogassanak.

Irodalmunk eddig még alszik, kevés szükségset termelt. Tábori lelkészeink folyton könyörögnek épületes vallási olvasmányokért a frontok zsidó katonáinak tizezrei számára. Másvallásúak bőven el vannak látva vallásos és épületes olvasmányokkal, a mieink pedig nemcsak a térítő propaganda befolyásainak vannak így kitéve, hanem még szégyellik is magukat, hogy órájuk nem gondol senki, az ő kezükbe nem ad senki egy lélekerősítő könyvet. Nem egy tábori lelkész lehet a tanum, hogy összeszedtem mindenféle olvasnivalót és elküldtem a tábori postákra, a kórházakba, a fogolytáborokba. De élénken éreztem, hogy csekély és sekély a mi magyar zsidó irodalmunk, mert nincs aki támogassa. Eddigelé az a helyzet, hogy aki a mi szőlönket műveli, önzetlenségéből teszi, a munkás nem találja meg munkabérét. Elhanyagoltuk a mi íróinkat, el volt ítélve az a művész, aki a mi tárgyunkat dolgozta föl, a költő, aki a mi dalainkat énekelte. Sok tehetség csenevészett így el vagy maradt elrejtve és sok jeles munkálat maradt távol a nyomdafestéktől, nem is szólva a pangásról, melyet a mi közönyünk előidézett.

Most már örömmel jelenthetem, hogy a *Magyar Zsidó Irodalmi Alap* létesítése előtt állunk. Az eszme visszhangra talált és remélhetjük, hogy a megvalósodás stádiumába lép. Én hiszem, hogy a mi táborunkban vannak még kultúremlékek, akik az ilyen eszme támogatására készek és akik megértik, hogy az ilyen alkotásnak hitfelekezeti életünkben milyen jelentősége van. A lelkivilág megépítése terén még vannak szép föladatak és lesznek eredmények. Akiknek a lelkiélet iránt van valami érzéke, követni fogják az első példadókat.

A háború Isten segedelmével a mi győzelmünkkel majd csak véget ér — és föl harsan minden ajkról a hálaima. A mi hálazsoltárunk is ég felé száll. A 100. zsoltár. „Adjatok hálát riadó énekkel az Örökkévalónak az egész földön. Szolgáljátok az Örökkévalót örömmel, menjetek elébe örömdallal. Tudjátok meg, hogy Ó az Isten, Ó alkotott minket, övéi vagyunk, népe és nyája! Jöjjetek elébe hálaáldozattal!

A *Magyar Zsidó Irodalmi Alap* legyen a mi békeoltárunk.

LÓRÁNT MIHÁLY: MESSZI TŰZ

Saloméának küldöm.

Én messziről köszöntelek,
Mint fáradt vándor édes tűzhelyét.
A sóhajommal szívedre lelek
S elküldöm néked vágyam szűz jelét:
Elküldöm néked régi álmomat,
A csöndet és a békés perceket,
Egy régi estér',
Egy folyópartér', hol az ár rohant
S ahol az emlékláng még serceget
Testvér!

Én mindig melletted vagyok
S szemedbe nézek furcsán, szomorún,
A szemedben a régi könny ragyog
S a régi mosoly villan e borún,
Mi ottmaradt egy télnek hajnalán
S borzongva dermedt jege,
A földre esvén
S mi átívelt a világon talán
S fölém borult reménytető ege
Testvér!

Én már a szívedben lakom
S vérem véreddel egyet énekel,
Láng gyullad ki a szívbéli lakon
S a lángból éltem szent reménye kel:
Egy pillanat, egy perc, mi integet
S örök tűzével mámorosan zeng
Az Idő testén
S mi átölel már földet és eget
S a végtelenben boldogan kereng
Testvér, testvér!!

Ádám.
(Dr. Lederer Sándor gyűjteményéből.)

Régi metszet után.

Pekachja, Izrael királya

Amri, Izrael királya

LAKATOS LÁSZLÓ: IFJÚSÁG

izenegyesztendős alig elmúltam, amikor atyám meghalt. Apa nyolc napig volt beteg. Az utolsó este hosszan imádkoztattak ágya mellett, éjfél után lefektettek és másnap reggel, amikor felébredtem (ez éjszaka rövid álma volt az első, amikor álomban is mindent tudtam és éreztem, ami körülöttem történik), anyám szülei vigasztaltak azért, hogy már nincs atyám. Almomban is sírtam és amikor ráébredtem a reggelre, amely számomra először volt kegyetlen: kicsiny szívem majd kiszakadt belőlem. Gyönyörű őszi vasárnap volt, a nap utolsó édes melegét küldte a földre és délután kis öcsém-mel együtt átadtak a rokonoknak, hogy vigyenek sétálni. Nem akarták, hogy a gyermekek otthon legyenek a gyászházban. Egy rokon házaspár vitt sétálni. Mögöttünk, gyermekek mögött jártak az utcán.

— Szegény, neki már jó, ő már túl van minden — mondták egymásnak.

Meghallottam szavukat, tudtam, hogy atyámról mondják ezt és éreztem, hogy nem hiszik, amit mondanak, hiszen ők még csak hat hét óta házasok és örülnek az életnek és egymásnak. Nagyon haragudtam rájuk azért, amit mondtak s haragom szomorú volt, ám nem mertem nekik válaszolni.

— Félárva vagyok — jutott eszembe és mindaz a szomorú, amit az árva szó már a mesékben is jelentett.

Szót sem szóltam hát, lehajtottam fejemet, először volt az, hogy éreztem: nem szabad kimondani azt, ami pedig jó és igaz. Később hazavitték. Sok virág illata volt a lakásban és karbolé is, mert akkor nagy járványok voltak az országban és szigorú törvények minden ravatal körül, az édesapámé körül is, pedig ő nem járványban halt meg.

Azután minden elmúlt és csak szombatokként hozott fel nagyapám tizenkét szakálas férfit. Régi imákat olvastak, tragikus melódiákat zengtek hosszú imaköpenybe burkolózva apám hideg, vetetlen ágya körül. És gyakran azt hittem, még mindig a nagybeteg gyógyulásáért imádkoztak... Egy ízben egy könyvben elolvastam egy történetet, amely kísértetjárásról szólt.

Hosszú tél jött ránk és én a korai esték mindegyikén a kísértetekről kérdeztem a cselédeket. Anyám egész nap sírt és én este a kísértetekre gondoltam, éjszaka pedig azt álmodtam, hogy apa él. Atyám minden almomban megjelent. Járt, kelt, beszélt, megsímogatta fejemet és én ilyenkor mindig felkiáltottam:

— Hiszen él!... Apa él!...

És ráborultam atyám kezére és újra büszkén néztem a gimnázium második osztályának többi növendékére. Még fekete ruhában álltam előttük, de hangosan mondtam:

— Nekem is van apám... az én apám is él.

És a fiúk közül mindegyik szégyelte azt, hogy valamikor is megbántott.

Egyik délelőttön a magyar nyelvtan órán valami elbeszélést olvastunk hangosan és felváltva. Olvasási gyakorlat volt és az elbeszélés mindegyik fejezetét egy másik fiúnak kellett fennhangon olvasnia. Egy hajótöröttről volt benne szó, akit holtak véltek és aki egyik nap mégis megérkezik családja körébe. Sok év után és sok nagy kaland után érkezik meg és az öröm olyan nagy, hogy a fia nem is tud benne hinni. Megfogja atyja kezét.

— Te vagy, apám? — kérdi tőle.

És ezen az éjszakán újra megérkezett apám. Hosszú útról jött és a kocsí, amely meghozta, sok-sok iszákkal volt tele. Senki nem várta őt. Este volt, vacsoránál ültünk és mindnyájan szomorogtunk. Apa akkor még csak pár hétótavolt halott, de az álomban úgy volt, hogy már sok év óta. De

Naftáli

Gad

Régi metszetek után. (Dr. Lederer Sándor gyűjteményéből)

mi azért még mindig feketét hordtunk. Gyermekei — hárman — éppen olyan kicsik voltunk, mint azon a napon, amikor ő meghalt. Amióta nem volt édesatyánk, nem tudtunk továbbnőni és hármunk közül a legkisebbet, hugócskámmal még mindig azt hittük el, hogy apa nem halt meg. Úton van.

A házmester csengetett, a cselédek ajtót nyitotlak és anyával mindannyian az előszobába mentünk, melynek ajtaján, amióta apa meghalt, kettős lakat volt. Előbb sok-sok podgyászt hoztak fel, mindegyik podgyászt más-más ember vitte kézben, vállon és amikor már mindent elhelyeztek (anyám dirigálta őket, hogy ne szana-széjjel dobják a málhákat és a csomagokat), az előszobába lépett atyám is. Kabátja szénfüstös volt, érzett, hogy sokáig ült vonaton és alighanem esős tájékról érkezett, mert amikor megcsókoltuk, a bajusza csatakos ízű volt. De ez is jó volt.

Bementünk az ebédlőbe, apa kivette zsebéből a kulcsokat, felnyitotta a pohárszéket és töltött magának a konyakból, amelynek palackjához azóta nem nyúlt senki. Üresen hagyott helyére leült és velünk együtt megvacsorázott. És ez olyan természetes volt, ez, hogy apa él, hogy egyikünk sem sírt a felindulástól. Míg étkeztünk, egyikünk sem szólt egy szót sem, de apa mindig mosolygott. Apa most szép, fiatal ember volt, hajában, szakálában egyetlen fehér szál sem, csupa szép, fényes, fekete és gyönyörű magas alakja meghajolatlan. Igazán is ő volt a legszebb, a legnagyobb férfi, ám közvetlen mielőtt meghalt, olyan nagyon öregedett és fehéredett, hogy az iskolában egy ízben meg kellett ütnöm az egyik fiút, mert atyámról, aki értem jött, azt kérdezte, hogy nem a nagyatyám az, aki hazavisz az iskolából? Apa most olyan szép volt, mint még sosem. Nagyon magas volt, nyakamat mindig fel kellett nyujtanom, míg ránéztem és én nem vettem le tekintetemet arcáról.

Vacsora után édesanyám megszólalt:

— Hol voltál olyan sok évig? — kérdezte atyámtól és minket, gyerekeket kiküldött a szobából.

Sokáig beszéltek odabent és amikor az ajtó kinyílt, anyám szeme ki volt sírva. Anya átjött hozzánk, a mi szobánkba, atyám pedig az ajtóban állt, szelíden, engesztelően mosolygott. Anyámat nézte kérlelően, de az felénk jött, minket ölelt és csókolt. Apa most kinyujtotta kezét, megfogott engem és szelíden magához vont. Bevitt az ebédlőbe, kettőnkre csukta az ajtót és a térdére ültetett, mint régen, amikor még egészen kicsi fiú voltam és ő engem meglovacskaztatott. Most is térdére ültetett, megsimogatta hajamat.

— Olyan fekete vagy, mint én — mondta és ekkor megcsókoltam apa kezét és megeredtek könnyeim.

— Ne sirj — intett apám nagyon szelíden. — Amikor elmentem, sok pénzt hagytam rátok... Nem volt szükségték semmiben, úgy-e, kis fiam...

— Semmiben, apa, semmiben, csak maga nem volt itthon...

— Ide figyelj, fiam... Te vagy a legidősebb gyermekem... Nagy fiú vagy, már a második gimnáziumba jársz és te meg fogsz engem érteni.

És azután apa hosszan beszélt. Elmondta, hogy a sok évig, amíg nem volt itthon, egy vidéki városban lakott. Lehorgasztotta fejét.

— Kellett ott laknom... Elvittek hazulról és nem engedtek haza... Emlékezzél csak, amikor meghaltam, nagy kolera volt, senkit sem engedtek utazni... Évekig tartottak vidéken, ott kellett laknom... és addig ott volt három gyermekem, két fiú és egy kis lány, éppen úgy, mint ti itthon... és a gyermekeknek anyjuk is volt... éppen olyan, mint anyátok... Velük kellett laknom... De ez nem lehetett másként... Apa vagyok és ha évekig lakom valahol, kell, hogy három gyermekem

Menasse, Juda királya

Jéhu, Izrael királya

(Régi metszetek után)

legyen ott is és a gyermekeknek anya kell. De azért mindig rátok gondoltam. Tudtam, hogy nincs rossz sorsotok, tudtam, hogy vártok és tudtam azt is, hogy vissza fogok térni... Biztosan tudtam, hogy a nagy kolera valamikor elmúlik és akkor az embereknek újra lehet vonaton utazniok... Azt is tudtam, hogy a pénzből, amit nálatok hagytam, futni fogja, amíg hazatérek... De ott is mindig, mindig rátok gondoltam, tirátok... Most itt vagyok és soha többé itthonról el nem megyek...

Nem szoltunk egy szót sem. Apám térdén ültem még mindig, de éreztem: ez már nem lovacska-játék. Nagy, komoly ember vagyok. És apám megkérdezett:

— Tudtad, fiam, hogy megtérek?... Vártál?... És úgy-e nem hitted el, hogy meghaltam?

— Mindig tudtam, hogy apa él. Tudtam, hogy azon a csúnya napon az orvos egy viaszbábút fektetett a koporsóba és hogy az nem maga volt, apa... Én tudtam, hogy ez így van. A cselédek mindig mesélték, hogy Rudolf királyfi helyett egy viaszbábút temettek el és hogy a királyfi valahol egy messzi erdőben él... Én meghallgattam, amit mondtak és tudtam, hogy ez nem a királyfiról, hanem magáról szól, édes apám, ha nekem nem is mondták meg soha. Amióta maga elment, apám, sokat titkoltak előttünk, gyermekek előtt és sosem akartak kivinni a sírjához, ahol most nagy hó van...

Apám térdén szemközt ültetett magával. Megfogta kezemet, arc az arcba néztünk.

— Mindig tudtam, hogy okos fiú vagy... Remélem, az iskolában jól tanultál, hiszen tudományos pályára akarlak nevelni.

— Tiszta jeles vagyok, mint amikor még élt, édes apám. A bizonyítványom az édes anyámnál van, tőle tessék elkérni.

— Majd később...

Hosszú csend. És most apám lehajtotta fejét mint a boldog időben én szoktam előtte, ha csíny követtem el.

— És úgy-e, fiam, te nem haragszol azért, hogy ilyen sokáig távol voltam... És tudod azt is, hogy a másik családomnál is csak rátok gondoltam... Titeket szerettelek, téged, anyádat, öcsédet, húgodat... Mindig titeket szerettelek...

— Apám, csakhogy megjött — mondtam, drága, szép, meleg kezére hajoltam és sirtam.

Hallottam: édesanyám is sír az ajtón kívül.

*

Friss tavaszkor aztán kivíttek a régi zsidó temetőbe édesapám sírjához. Elolvastam nevét, amely arany betűkkel, fekete márványba volt vésve. Előtte való nap hozták ki a márványt és én sokszor, sokszor elolvastam a nevét. Amikor hazamentünk a temetőből, a kocsí kis ülésén ültem, szemben édesanyámmal. A szél felénk hajította fekete özvegyi fátyolát és én megsimogattam azt és úgy néztem anyámra, mintha én volnék az idősebbik.

Azontúl már ritkán álmodtam szépet.

KROÓ JÓZSEF: A NÓTÁK, A DALOK

A nóták, a dalok, a régik, a szépek,
Melyeket mint gyermek a szívembe véstek,
Melyeket az anyám dalolt el csak nekem,
Hogyha hallom: mintha vig lenne a lelkem,
Szomorú lelkem...

Az imák, zsoltárok, a vének, a szentek,
Apám imádkozza, dívatból kimentek,
Hogyha hallom: mintha minden bűt felednék,
Mintha újra kicsiny, boldog gyermek lennék,
Újra boldog lennék...

DR. GUTTMANN SIMON: EMANCIPÁCIÓ

Jóbel-évet ül a magyar zsidóság. Jóbel-évet a szó eredeti, ősi értelmében. Ötven éve az idén annak, hogy a magyar nemzet zsidó származású lakosságát polgári jogokkal ruházta fel. S ha most, a jubileumi évfordulón, a nemzet és zsidósága egymásra tekint, méltán és joggal ünnepelhet mindakettő. A nemzet is, amely legszebb jogát gyakorolta azzal, hogy azt a szabadságot, amelyet ő kivívott magának, a zsidókra is kiterjesztette. S a zsidóság is, amely a nemzet igazságérzete következtében hozzájutott azokhoz a jogokhoz, amelyeknek kivívásához ő is vérével és istenadta tehetségével hozzájárult. Az emancipáció tényével mindakettő csak gazdagodott. A nemzet is, amely a jogokat adta s a zsidóság is, amely a jogokat kapta. Ezt aényt ma, az ötvenéves mérlegcsinálás idején mindkét részről lezárhatjuk.

Ezen a tényen még az a fájdalmas vonás sem tud változtatni, amely az emancipált nyugateurópai zsidóság arculatán kezd mindinkább látszani. Mert ma, amidőn a magyar zsidóság emancipációjának 50-ik évfordulóját mutatja a naptár, már nyíltan beszélhetünk arról, hogy az emancipáció első mámore nyomán valami fájdalmas lehangoltság kezdett mindinkább erőt venni a modern európai zsidóságon. Ez az érzés egyébként nem új. Csupán nálunk hangzik újszerűnek. Talán azért, mert a magyar zsidóság tudta legtovább önmagát áltatni. Mert hogy valami önáltatás, önámításféle játszott közbe — talán mindkét részről — az emancipáció megalkotásánál, az legjobban kiviláglik abból a feljajdulásszerű ébredésből, amelytől mostanában

az egész világ zsidósága — csekély kivétellel — visszhangzik. S ez a feljajdulás ebben a rövid mondatban foglalható össze: *A zsidóság, az emancipált zsidóság elzsidótlanodik!* S ez a feljajdulás egész Nyugat-Európában — valljuk meg — annál inkább megokolt, mert az emancipáció egészen más eredményeket mutat fel, mint amit a zsidóság várt tőle. Mert a zsidóság az emancipációtól nem csupán az *egyéni* érdekek és ambíciók érvényesülését várta, hanem igenis hitte és várta, hogy a gettóba zárt zsidóság polgári jogokhoz jutván, úgy kulturális téren, valamint vallási tekintetben is meg fog újhodni. Várta, mert joggal várhatta, hogy az a zsidóság, amely az elnyomatás és a jogfoszlottság szomorú évszázadaiban kitartásával oly heroikus vallomást tett önmaga mellett, az a zsidóság beilleszkedve a modern Európa többszázados kultúrájába, tudását, tehetségét, amely a gettóban parlagon hevert, vallásának és több évezredes kultúrájának fejlesztésére, felújítására fogja szentelni.

Ezzel szemben megállapítható, hogy a zsidóság az emancipáció óta *zsidó szempontból nézve* sem zsidó kultúrát nem teremtett, sem vallásilag nem fejlődött, sem meg nem erősödött. Két pártra szakadván, az egyik ma is gettóéletet folytat, a másik pedig kifelé lendülő áramlatot mutat fel. Az egyik, mintha tudomása sem lenne az emancipációról, nem akar élni annak áldásaival. A másik pedig az emancipációban a zsidóság teljes feladását látja. Az egyik ridegen elzárkózik mindennemű haladástól, fejlődéstől, mert elrettenti őt az a szomorú példa, amelyet a másíknak a haladása zsidó szempontból nyújt. Az egyik minden erejét arra fordítja, hogy minél szorosabban beburkolózzék a gettószerartartások köpönyegébe, azt hirdetvén róla, hogy az az ő hermelinpalástja. A másik pedig minden erejét kimeríti abban a szélmalom-

Abrahám

Noé

(Régi metszetek után)

Ezra, az írástudó

Dávid király

(Dr. Lederer Sándor gyűjteményéből)

harcban, amelyet a külső ellenség ellen vív, mielőtt befelé önmaga megerősödött volna.

Hol rejlik itt a hiba? Mert hogy valami itten hibásan történt, az egészen bizonyos. A feleletek természetesen elágazók. Vannak olyan hangok is, amelyek hivatkoznak az akkori ortodox rabbikra, akik már annak idején tiltakoztak minden emancipáló törekvés ellen, mert ők előre megjósolták, hogy az emancipáció a zsidóság vallásos életét hátrányosan fogja befolyásolni. Mások a zsidóság dekadenciáját a kor szellemével okolják meg, azt hirdetvén, hogy századunk szelleme egyáltalában nem kedvez a vallásos irányzatnak. Ezekkel a felfogásokkal szemben, amelyek részint tudománytalanságból erednek, részint pedig önámításból — kezd mindinkább érvényrejutni az a felfogás, amely a nyugateurópai zsidóság elzsidótlanodásának az okát az emancipáció hamisan lerakott alapjaiban akarja megtalálni. E felfogásnak egyik legklasszikusabb írója a nyugateurópai zsidóság helyzetét például e szavakkal jellemzi, hogy az emancipáció csak külsőleg szabadította fel a zsidóságot, belsőleg az továbbra is rabszolgaságban hagyta azt. Az emancipáció nem volt teljes. Nem volt teljes, de nem is lehetett teljes. Még pedig azért nem, mert a gettó kapuit nem a zsidóság nyitotta meg igazságérzetének önérzetes erejével, hanem a népeknek a szánalma. A népeknek a zsidóság helyzete felett érzett szánakozása és sajnálkozása volt az alap, amelyre az emancipáció épületét felépítették. Míg a mai orosz zsidóság, amely az emancipációját önmaga vívta ki, a felszabadulás után minden gondját arra fordítja, hogy zsidóságát erősítse meg és az új viszonyok közt megteremtse a zsidóság fennmaradásának alapjait és jövőjének biztosítékait, a gettóból kiszabadult nyugati zsidóságnak minden törekvése odairányult, hogy a népek iránt hálásnak mutakozzék. S mivel tudta volna háláját

jobban bebizonyítani, mint azzal, hogy levetette magáról mindazt, ami zsidó voltára emlékeztet, hogy minél teljesebben asszimilálódjék. Innen rögződött bele a „modern“ zsidóba önkénytelenül is az a különben megmagyarázhatatlan húzódozás mindentől, ami zsidó, mert ő csupáncsak beolvadni akar, beolvadni még zsidó voltának rovására is. S ugyancsak innen van az, hogy még a speciális zsidó irodalom is, amelyet a modern zsidóság teremtett, legnagyobb részét „kifelé beszél“. Még akkor is, amidőn magához a zsidósághoz szól, az egyik szemével állandóan kifelé tekintget, állandóan rettegetve attól, nehogy túlságosan „zsidós“ legyen. Ez az állandó aggodalom tartja fogva, tartja rabszolgaláncon a modern zsidóember lelkét. Ez az állandó aggodalom szünet nélkül lehúzza a modern zsidó ember lelkét úgy, hogy az nem tud szabadon szárnyalni...

Ettől a lelki rabszolgaságtól akarja az önérzetre ébredt zsidóság a modern zsidó embert megszabadítani, mert csak akkor leszen teljes az emancipáció műve, ha a lélek, a szellem és a gondolkodás is kiszabadul az ő gettójából.

IDEGEN KÉZ

— SENEOUR. —

Idegen-kéz ne nyuljon álmaimba,
Magamnak zengem árva énekem,
Szívem visszhangját dalaimba sirva,
Titokban én magamba temetem.

És szent a dal, míg lelkemben rezeg
S büszkén fenséggel, fénnel tölti meg,
De ha kitör s idegen szívbe hat,
Nekem már halott, nekem kárhozat...

Héberből ford.: Patai József.

SOMLYÓ ZOLTÁN:
ÜGY LEGYEN!...

Hiába minden!... Ahogy történt,
úgy történt jól — és úgy legyen!
Aldassék érte Ő, az Isten,
ki Ur a völgyön és hegyen!

Hogy kimaradtam mindenünnen,
hol hangos szókkal telt a száj:
nem fáj nekem. Hisz csönd a béke
s a lárma öl, a lárma fáj.

Hogy nem tetszettem mindazoknak,
akik kezén a pénz szalad:
ó, az se baj. A pénzt magunknál
jobban szeretni nem szabad.

Hogy nem leszen aranybetűkkel
nevem bevésve kölapon:
nem bánt. Én csöndbe jöttem — s csöndbe
megyek, fejemen kalapom.

Hogy nem csináltam mást, mint mások
csak vártam úgy, mint annyi sok:
nem bűnöm az. Ti jól tudjátok,
hogy nem lehet mást, sorsosok!...

S hogy nem Dicsőítettem őket,
kik megfizettek érte vón:
nem bánthat soha senki érte —
a nap ragyogva ég a tón...

Hogy évek teltek — éhezésben
s hogy könnyel ettem falatot:
nem vetheti szememre senki,
mert nekem senki sem adott.

Hogy ifjak közt én nem sűrögtem
s az öregek közt síncs helyem:
azért van, mert a kor nem érték
s én csak az embert szeretem.

S ha bárki mást mond, olvasgatván
a verseimet egykoron:
az igazság csak igazság lesz,
mit nem lephet be szenny, korom.

Élnünk adatott s Isten adta
és másként élnünk nem szabad.
Kit édesanyja zsidónnk szült,
az bármit tesz, csak az marad!

Küldesse a Mult és Jövőt a harc-
téren levő hozzátartozójának. Tudassa
velünk tábori postai címét és pontosan küld-
jük neki.

466

ROSSZ-ZSIDÓ NOVELLAIRÓK

SALOM ASCH: TORZSALKODÁS

Elkeseredett szívvel szöktem meg on-
nan hazulról és Lencezre, Neche-Perl
nénémhez menekültem,
Abban az évszakban volt, mikor az
időjárásról nehezen lehet megállá-
pítani, vajjon tél, vagy nyár van-e?
Az eget szürke felhők borítják, a föld nyirkos és
a levegő ködös.

Az út, melyen megyek, némán és elhagyatva
húzódik a távolba és az árokban, mely határt
von az út és a szántóföldek között, tehének és
lovak legelésznek. Mellettük, a földön kis paraszt-
gyerekek gubbaszkodnak az apjuk bő mellényei-
ben és tágranyított szemekkel bámészkodnak rám
az arcukba mélyen besüppedt és fülükre húzott
kalap alól. Úgy látszik, a rossz időjárás miatt
nincs kedvük rámtámadni; nyugodtan hagynak
tovább menni. Egy hintó robog el előttem és én
szomorúan pillantok utána. A hintóban egy úr
rázkódik s némán néz a térdén fekvő újságba.
És a hintó a benne ülő úrral csakhamar eltűnik
szemeim elől.

Emlékszem még, hogy útközben állandóan egy
gondolattal foglalkoztam, mely megijesztett s szé-
gyenbe hozott magam előtt: elgondoltam, hogyha,
Isten ments, az anyám halott volna és a temető-
ben feküdne, hogy szeretném én akkor őt! Ó,
hogy szeretném akkor őt! Majd szégyeltem ma-
gam e képzelődés miatt: „Buta!” szóltam magam-
hoz: „ki kívánja magának azt, hogy az anyja
meghaljon? Ki kívánja?”

És mindjárt rá vigasztaltam is magam, hogy
hát hisz nem gondoltam így: hisz nem is aka-
rom, hogy anyám meghaljon! Csak azt akartam
mondani, hogy mily nagy szerencsétlenség az, ha
valakinek az anyja meghal; Istenem, mily nagy
szerencsétlenség!

És elképzelttem, mily szelíden karolna át az én
anyuskám és mily gyengéden cirógatná orcámat
és szólna azzal az ő jóságos, szánakozó moso-
lyával:

— Kis butácskám! ki kívánja magának, hogy
az anyja meghaljon? Ki kívánja?

*

A szürke felhők még sötétebbek lettek és még
jobban feküdték meg a földet. A homok az úton
mind nyirkosabb lett és mind ragadósabb és a
távoli szántóföldek elmosódtak a sűrű ködben.
Egy vastag vállkendőbe bűgyolált parasztasszony

G. Metschu: Abraham vertreibt Hagar

G. Metschu: Ábrahám száműzi Hágárt

Debóra

Alexandra, Judea királynője

Régi metszet után (Dr. Lederer Sándor gyűjteményéből)

sietve szaladt el mellettem; bizonyára sietős dolga lehetett otthon. Valamivel később egy parasztszekér ért utól. A fáradt, lusta gebék lassan, apró lépésekkel vánszorogtak a város felé. A szekéren ülő paraszt egy nedves zsákba burkolódzott és bágyadtan pillantott a lekaszált rétekre. A sapkája mélyen csúszott a nyakába és nedves haja odaragadt piszkos bikahomlokára. Apró, fekete szemeiből kisugárzott az öröm: „Hála az Égnek, végre mindjárt otthon leszünk!” Később egy másik szekérral találkoztam, mely a városból jött. A lovak keményen és biztosan lépkedtek a nyirkos földön és büszke tartással siettek valahová a messze világba. A paraszt, aki ezen a kocsin ült, egy még száraz zsákkal volt letakarva; a sapkája keményen élt a fején. Mereven nézett maga elé és fátylas szemeiben valami gyászféle ült: az ő útja csak most kezdődött!...

Végre látom a sárga sorompót a vörös, lemosódott csíkokkal. Ez a sorompó a határ a város és a szomszédjárás között. Egyik vége valamivel magasabb, mint a másik és erről a végről lánc csüng alá egy deszkabódéra. A bódében subába burkolódzva ül az én Neche-Perl néném. Ő a bérlője a városi soromponak és minden kocsiért, mely a városból jön, vagy a városba megy, utadót fizetnek neki. S ahogy itt ül, úgy tűnik, mintha ő lenne a város őre. Ha akarja, húz egyet a láncon és a rúd csakhamar leereszkedik és elvágja Lenciz-t az egész világtól.

Feléje közeledtem; óvatos lépéseimet felfogta az út puha sara és ő nem vette észre közeledésemet. Subájába burkolódzva, lehorgasztott fejjel ült és úgy tetszett, mintha szunnyadna.

— Jó estét! — nyögtem ki akadozva.

Ő nem mozdult és nem hallott semmit.

— Jó estét! — köszöntem ismét, már valamivel hangosabban és szívdobogástól kísérve.

A néném még mindig szótlan és mozdulatlan maradt és nekem úgy tűnt föl, mintha azért szinlelné az alvást, mert nem is akar egyáltalán látni.

Alltam és vártam.

Végre felém fordult. Mikor meglátott, halk borzalom futott végig a hátán.

— Smuel! — mondotta szörnyűködve. És aztán ismét lehorgasztotta fejét és némán magába merült. Olyan érzésem támadt, mint mikor valakit hirtelen lefognak és reázarják az ajtót.

Nemsokára, anélkül, hogy felemelte volna fejét, kérdezte:

— Hogy kerülsz te ide?

Úgy hangzott, mintha egy álmos hang a pad alól szólna.

— Egy paraszttal. Ott áll kocsijával mögöttünk — szóltam és ujjammal feléje mutattam.

Ő nem felelt és ismét lehorgasztotta fejét. Alszik, vagy micsoda?

Majd lassan fölegyenesedett, gyanakvó pillantást vetett rám és mélyen felsóhajtott.

Ez a sóhaj megnyugtatót némileg. Úgy tűnt föl, mint valami aláírás egy igen szigorú szerződés alatt.

Beléptem lassan szobájába.

— Ülj le. Mindjárt jön Szöre-Dobris és lámpát gyújt.

És erre kiment.

A szobában terjengett már a homály. Az ablakok, melyeket nem takart le a függöny, párák voltak és sűrű könnycseppek folytak végig rajtuk. A közepén, a két ágy fölött megboldogult bácsim képe függött. Sápadt arca szigorúan nézett le rám és jól vigyázott arra, mit fogok itt tenni. A szembenlevő fal hosszában egy állvány és egy kerevet állott. A kereveten horgolt takarócska. Azon néhány tarka tányér, egy össze-

Matithjahu, a chasmonaeus vezér és főpap

Josija, Juda királya

ragasztott üvegharang és egy üveg cukordoboz. Leemeltem a fedőjét. A dobozban kevés vatta volt. Valószínűleg egy eszrog csomagolásához használták valamikor, melyet megboldogult bácsim ebben a dobozban szokott tartogatni.

Leültem az asztalhoz, valami könyvet vettem a kezembe és olvasni próbáltam.

Féltem, hogy eszembe jut, hogy a cukordobozt összetörjem, vagy hogy lekapjak egy tányért a kerevetről és a padlóhoz vágjam. Elűztem magamtól a rossz gondolatokat és a könyvbe néztem.

Végre nyílik az ajtó és belép egy kendőbe burkolt lányka a szobába.

A kendőt egy kicsit hátratólta és én láttam a haját, mely halántékaira simult.

A leány megállt a szoba közepén és rámmeredt nagy szemével. Nem tudta mit szójon és mit tegyen.

Meggyújtotta a lámpát és odaállította elém az asztalra.

És én figyelemmel néztem a könyvbe.

— Malkele néni fia vagy? — kérdezte végre minden átmenet nélkül és felemelte fejét. A földön guggolt és fát aprított.

— Igen! — szóltam. — És te Neche-Perl néni lánya vagy?

— Igen! — szólt a leány.

És én ismét elmerültem a könyvbe.

— Sokáig maradsz még nálunk? — kérdezte ismét a leány.

— Tanulni szeretnék az itteni besz-hamidrásban, — szóltam komolyan.

— Igazán? — kérdezte a leány.

— Igen! — feleltem én és örültem a jó ötletnek. — Nálunk rossz idők járnak most. Apa nem keres semmit és nem képes fizetni a melámednak. Azért kell nekem idegenben tanulni.

— Mióta megboldogult apám meghalt, — szolt a lány és megigazitotta a fekete bársonyszalagot, melyet nyakán viselt, — mi is rossz időket élünk. A bérlet a sorompóért magasabb lett. Éjjeleket virrasztunk át s alig keresünk valamit.

Majd hozzátette:

— Tehát itt fogsz tanulni a besz-hamidrásban. Aludni, nálunk aludhatsz. Szombatokon és ünnepeken nálunk étkezhetsz. És holnap együtt megyünk majd Rivkele nénihez és beszélünk vele, hogy szerezzen neked koszt napokat. Így lesz majd legalább, hol enned.

Csak néztem rája és hallgattam.

— A ruhamosás nem kerül majd pénzedbe, — beszélt a lány tovább — kimossuk a mi ruháinkkal. Ne aggódj semmit, majd csak elintézzük valahogy a dolgot.

Figyelemmel vizsgálgattam a csizmáimat és minden oly barátságosnak, oly otthoniasnak tűnt föl.

— Ide, látod, — szolt a leány a kerevet és az állvány közti üres helyre mutatva, — ide elhelyezünk majd neked egy ágyat. Agynemünk van, hála az Égnek, elég.

Odapislantottam az állvány és kerevet közti helyre és hirtelen oly jóleső meleget éreztem szívem tájékán: itt lesz majd tehát az én ágyam.

— Jó lesz? — kérdezte a leány és nagy szemei barátságosan mosolyogtak felém.

Hallgattam és némán kandítottam rája.

Majd kinéztem az ablakon és elgondoltam: künn sötét van és én itthon vagyok...

A lány egy csésze teát hozott.

— Igyál! A tea fölmelegít majd. Mindjárt kész a vacsora.

Most nyílik az ajtó és belép rajta a néném.

Épp kezemben tartottam a teacsészét és az az érzésem támadt, mintha valami súlyos büntetést csíptek volna rajta.

Tudod anyám? Smuel, Malkele néni fia van itt. Csak az imént jött meg. Kosztnapokat fog majd enni a városban. Aludni nálunk fog. Miért nem?

A néni felgombolta a subáját. Ő is fekete bársonyszalagot viselt a nyakán.

Sóhajtott és nem szólt semmit.

— Látod anya, ide, az állvány és a kerevet közé el lehetne helyezni egy ágyat. Azt hiszem, Rivkele néninek lesz majd egy fölösleges ágya. Holnap el akarok hozzá menni.

— Ne légy oktalan! Smuel holnap hazautazik.

Néném lekonyította fejét és újra sóhajtozott.

— Ilyen oktalan legyen egy gyerek! Megszökik otthonról! Ó, ó, milyen buta is egy ilyen gyermek!...

Szóre-Dobris a szoba közepén állt és csodálkozva, szájalommal nézett reám.

Én megszégyenülve néztem a könyvembe.

A szobában csend lett.

Majd kocsizörgés hallatszott kívülről, mire néném kiszaladt.

Szóre-Dobris egy szót sem szólt többé. Arcát a kályha felé fordította.

Én az ablakhoz mentem és kinéztem rajta. Künn nagyon sötét volt. Majd ismét kerek zörgését hallottam és egy lámpással ellátott kocsi haladt el a sorompó mellett. A lámpás világa beleveszett a sötét éjszakába.

*

Másnap reggel néném egy parasztszekéren hazaküldött.

Néném leánya, Szóre-Dobris, a sorompónál állott s utánam kiáltott:

— Érkezz szerencsésen haza. Üdvözlöm Malkele nénit.

A kocsi elgördült.

Az ég sűrűn be volt fellegezve. A magasból finom eső hulldogált egyhangúan alá. Olyan eső volt, melyről nem tudni, mikor kezdődött s mikor szűnik majd meg. Az az érzése támad az embernek, hogy egy örökkévalóság óta esik már így, és hogy a világ ezzel az esővel teremtett. És hogy tovább is így fog esni, egészen addig, míg a világ fennáll...

A kocsi egyik szögletébe, egy nedves ülés alá bújtam. Kezeimet kabátom alá dugtam, az ingemen, a mellem fölött tartottam őket és ezalatt az a kellemes érzésem volt, hogy kezeim nálam, saját otthonomban vannak.

Egy láncdarab, mely valahogy megoldódott a kocsin, szünet nélkül csörög. Az eső dobol a kocsi fedélzetén, a láncdarab csörög és úgy hangzik, mintha egy kutya vonítana künn az esőben.

A felhők elvonulnak fejem fölött, úgy rémlik, mintha csak ki kellene nyúlnia a kéznek, hogy egy felhőfoszlányt megérintsen, csak hogy abban a pillanatban, mikor azt megteszem, a felhő tüstént a magasba száll. És az eső szünet nélkül dobol. Csöpög, csöpög és a cseppek a patakokba hullnak, melyek az országút és a végtelen kiterjedésű nedves mezők közt folynak el. A patakokban gyűrűk keletkeznek és a nedves föld magába szívja az esőcseppeket.

Nézem a parasztomat. Nedves subájába burkolódzva ül, feje mellére csüng alá és nagyon szomorúnak látszik. Szemei a távolba merednek. Száját nyitva tartja és hallgat. Hajlott háta egykedvűen veszi föl az esőcseppeket, mintha mondaná: „mit törődöm én azzal?“

A lovak lassan, lehorgasztott fővel ballagnak és patáikat biztosan és szilárdan helyezik az átázott földre.

Zerubabel, a Szentély újraépítője

Hósea, Izrael utolsó királya

Nézem, mint gördül a kocsikerék a sárban. Majd a kerék egyik fele emelkedik és lenyomja a másik felét a sárba, majd meg a másik fele az, mely fönt van és mely előbbi felét a sárba kényszeríti.

Kinézek a kocsiból. A nedves szántóföldek gözölögnek és az ég szürke. És nehéz, mintha leesni készülné, hogy mindent befedjen. S én úgy érzem, mintha az egész világ torzsalkodott volna ma az anyjával és mintha a chéderből megszökött és Neche-Perl nénihez menekült volna. És mintha a világnak is volna bátyja, ki ha majd hazaérkezik, megkérdezi: „Hol voltál?”

A mezőn szánt egy paraszt. A ló nagyöröködvé vánszorog a nedves földön végig és nyakát nyujtogatja. Az eke a ló után húzó lík. A paraszt oldalt megy és ostorát pattogtatja.

Kocsím mindig tovább halad. Nemsokára hosszúkás fekete sáv mutatkozik: egy lekaszált rét. Majd valami fekete dűlőféle húzódik az országútról a mezőbe; egy temetőbe vezető útra emlékeztet.

És mindenek fölött terjeng a köd és beföd mindent.

És úgy tetszik, mintha mindnyájan — én, az ég, a mezők és a paraszt az ekével — a chéderben ülnénk. Csütörtök délután van. A nap még az ablak felső peremén ül, tehát még csak félegy körül jár az idő. S mi a Talmudnak az e héten tanult részét ismételtetjük, de csak nagynehezen győzzük.

Az országút szélén egy magas úrilakot látok, kerttel körülvéve. A felső emeleten négy nagy ablak van, a közepén egy erkély. Az útról hosszú faszor vezet befelé.

Fejemet még jobban behúdom a kabátomba. Kezeimet ölemben tartom, így valamivel kényelmesebben érzem magam, mintha otthon lennék...

Hirtelen magam előtt látom bátyám arcát. Még nem ver meg. A botot kezében tartja és szűró pillantással néz rám. És az ajtónál áll a paraszt és kéri a húsz kopeket, melyet neki Neche-Perl néném ígért...

És ime itt áll az úrilak... És kocsim a kapu előtt vesztegel... Fölvezetnek... Selyem ágvtakaró alatt fekszem... Melegem van... És azután megfürdöm. Új ruhák vannak számomra kikészítve: átöltözködöm tetőtől talpig és hallom, amint átsercen hátamon a selyeming... Fölveszek egy atlaszkastánt és egy keskeny atlaszövet... Véletlenül a tükörbe pillantok, úgy nézek ki, mint egy királyfi... Két fekete hajtincs csüng a halántékomon...

Egy kocsi haladt el mellettünk. Parasztom le szállt a bakról és a másik kocsihoz ment, nyilván azért, hogy tüzet kérjen kialudt szivarjának.

... És bevezetnek egy tágas szobába... Ezüst tartókban számtalan gyertya ég... A terem közepén hosszú asztal áll fehér abrosszal... Az

asztal felső szélén hosszú fehér szakállú öreg ember ül... Egyik kezében burnótos szelencét tart és előtte nagy könyv fekszik... Benéz a könyvbe... Egy asszony nagy gyémánfülbevalókkal s selyemfőkötővel sürgölődik az asztalnál... Anyám talán?... Nem, egy idegen asszony... Nagy örömmel üdvözlönek... „Béke veletek!”... Megcsókolnak... A jövődöbéli anyós sir...

Valaki egészen átázva szaladt el mellettünk. A mezőn egy üres kocsi áll lovak nélkül... A kocsi rúdja szokatlanul hosszú.

... Az asztalnál ülök... Vizsgáztatnak a Talmudból és kommentáraiból... Én megoldok egy igen nehéz kérdést Maimonidesből... A jövődöbéli após meg akar zavarni a „Maral”-ból citált tétellel... Csakhogy én bizonyítékot hozok a „Ras”-ból... Mindenki rám néz... Apósom elragadtatva bámul rám... Anyósom örömkönynyeket törül ki szeméből... És ott, az ajtóhasadéknál... Egy selyemruha... Hallgatódzik az ajtónál... Kinyitja valamivel jobban az ajtót és benézeget... Én mereven ülök, mintha mind ebből semmit sem vettem volna észre... Tovább beszélek és megoldok egy kérdést a „Sor gyümölcse” könyvéből...

... Bevezetik a menyasszonyt... Szép, mint egy királyleány... Selyem- és bársonyruha van rajta... Van két fekete copfja... és fehér köténye... Lesüti a szemeit... Szégyelli magát... Én is szégyellem magam... Szívem fennen dobog... „Hogy tetszik menyasszonyod?... Ej, a gyermekek szégyellik magukat!... Nézd csak, nézd, hogy kipirult”... És én kezeimet az övembe dugom és végig megyek zavartan a szobában...

„... Majd megszokják egymást...”

... Asztalt terítenek... A mennyezetről nagy

I. Herodes

gyertyatartó csüng alá gyémántos üvegekkel...
 Én és apósom az asztal egyik oldalán ülünk...
 Ő és az anyós a másik oldalon... A gyertya-
 tartó épp közöttünk csüng és egészen eltakarja
 öt előlem...

... És én folytatom a vitatkozást... Egy
 nehéz kérdéstről van most szó, a metszés törvé-
 nyeiből... Én a Maimonidesből idézek valamit...
 Az após ellenérveket hoz föl... De én megma-
 radok álláspontomon... Előveszem a „Metszés-
 ről“ szóló Talmudkönyvet... Ő felém pislant
 és rámnéz... Szemei mondják: „Ne hagyd ma-
 gad megzavarni!... Így, így...“ Én megoldom
 a kérdést... Ő mosolyog... Mit?!...

... Hozzám vezetik a menyasszonyt. Behúnyom
 a szemem. Nem nézem meg... Arany órát
 adnak... Az óra ketyeg... „Ugyan vedd el
 az órát!“ mondja ő... És rámnéz... Behúnyom
 a szemem és elveszem az órát... Bedugom
 atlaszmellényembe...

... Most egyedül vagyok vele... Egy üveg-
 verandán ülünk... Ő nem tekint rám... Én
 sem tekintek rá... Mindketten a vízbe nézünk...
 Nem, egy könyvbe... Ő mosolyog... Nem,
 lehorgasztott fejjel ül mellettem... Nem...
 rámnéz, épp a szemembe néz... És én is sze-
 mébe nézek... Igen, könnyek folynak le orcái-
 ról... Kezemben tartom copfjait... Nem, hát
 szabad ezt?... Ránézek... És sírok... Ő szána-
 kozva tekint rám...

... Megfogom a kezeit...

„Nincs húsz kopeked, hogy a parasztnak fizet-
 Hess? Félsz bátyádtól?...“

Körülnézek: az úrilakot már régen elhagytuk.
 Az út jobb- és balfelén ismét gőzölgő szántóföl-
 dek húzódnak el.

A távolból egy kis házacska mutatkozik eső-
 től átázott szalmafedéllel... A kéményből vas-
 tag füstoszlop karikázik kifelé: nem emelkedik a
 magasba, hanem lelapul egészen az országútra.
 A házacska előtt szekér álldögöl. A kifogott ló
 a szekér belsejébe fúrja nyakát és hátáról lecsu-
 rog az eső. A kocsis az ajtóban áll. A subája át
 van ázva. Az ostort hóna alatt tartja, kezeit
 karba rakta és kifelé néz subájából.

Nemsokára kibontakozik az erdő, mely moz-
 dulatlanul áll az esőben. És a fák egymáshoz
 simulnak.

Az erdő mögül kilátszik már városkánk temp-
 lomtornya és szívem hangosan elkezd dobogni:
 „Már itthon vagyunk!...“

Ford.: Acs Mór.

Művészi kivitelű bekötési táblák a Mult és Jövő
 minden évfolyamához kaphatók a kiadóhivatal-
 ban. Ára portóval együtt 5 korona.

DR. FELDMANN SÁMUEL: A ZSIDÓ VALLÁS FÖLFOGÁSA A NEMZSIDÓKRÓL

Időre fölújul az ősrégi vád a
 zsidó vallás partikulárizmusáról, a
 zsidóság elszigeteltségéről, majd a
 céhbéli keresztény teológusok ira-
 taiban, majd a laikus bibliakriti-
 kusok műveiben. Az a körülmény,
 hogy a bibliai iratok Izrael Istenéről, Izrael né-
 pének kiválasztottságáról beszélnek, elég okot
 szolgáltatott náluk a rágalomra, hogy a zsidó
 vallás magának rekvirálja a mennyországot, a nem-
 zsidókat csak másodrangú embereknek tartja, az
 ő pusztulásukért imádkozik, stb.

A bibliakritikára is alkalmazható a Faust rossz
 szelleméről szóló mondás: „Ein Teil von jener
 Kraft, die stets das Böse will und stets das Gute
 schafft“. Az elfogult bibliakritika által előidézett
 apológétikai irodalom is azt eredményezte, hogy
 a többezeréves bibliai és zsidó vallási iratok még
 tündöklőbb fényben állnak az elfogulatlan szem-
 lélő előtt, mint előzőleg. Mert a valóságban éppen
 a zsidó vallás az egyetlen, amely nem tanítja:
 extra me nulla salus; amely nem ismeri az
 egyedül üdvözítő egyház fogalmát. Éppen a vélt
 elkülönültségek miatt becsületes zsidók tanítják:
 az összes népek jámborai a legüdvösebb cél elé
 haladnak. Éppen a vélt elszigeteltségük miatt
 korholt rabbik utalnak a proféták és zsoltárosok
 által hirdetett messiási időkre, az emberiség maj-
 dani hajnalpirkadására, hogy ott nincs szó pa-
 pokról, levitákról vagy izraelitákról, hanem csak
 „igazságosokról, becsületesekről és jámborokról“,
 tehát eszerint az összes népek igazságosainak,
 becsületeseseinek és jámborainak a legfönségesebb
 áldásban leendő osztályrészök. (Torath Kohanim
 M. 3 K. 18.)

A zsidó vallás az egyetlen, amely nem más
 felekezetek tagadásán emelkedik, amely öröm-
 telt mosollyal fordul az emberek minden fölvi-
 lágosítása és megnemesítése felé, amelyet más fe-
 lekezetek bárhol eszközöltek. Valamint az igazi anya
 sohasem fogja irigyelni leányainak kiválóságát,
 hanem sokkal inkább minden szépben és jóban,
 ami felnőtt leányai nemes tevékenységéből sar-
 jadzik, csak saját nevelési művének sikerét
 üdvözli: éppugy örvend a zsidóság, akárcsak saját
 művének, a fény és jóság minden kisugárzásának,
 amelyet a tőle származó felekezetek a népek
 üdvére és polgárosodására a kultúrnépeknek
 közvetítenek. A zsidó vallás az egyetlen, amely
 hívőit arra tanítja, hogy miként a reggeli fény,
 a tavaszi virág, a mennydörgés és villámlás észr-
 vételekor, a természetben levő minden üdvös és
 áldásthözó észrevételekor, akként minden isme-
 retlen, bölcsességben kiváló ember megpillantása-
 kor, legyen az bármilyen nemzetiségű és vallású,
 az isteni kinyilatkoztatását amaz Istenhez fel-

tekintő szavakkal köszöntse: dicsértessék, aki juttatott bölcsességéből a halandónak. (Hirsch: Ges. Schr. II. 455.)

A rabbik ezen fölfogása, éppúgy mint a talmud minden tanítása csak a szentírás magyarázata és így annak szellemét tükrözi vissza. Ben Azaj szerint a szentírás alaptörvénye a következő írásvers: Ez az ember fejlődéstörténetének a könyve, vagyis a tanítás, hogy az egész emberiség egy emberpártól származik és így az összemberiséget testvéri kötelék fűzi egymáshoz. Az áldozati törvényhozás, Mózes 3. könyve e szavakkal kezdődik: Ha egy ember áldozatot hoz Istennek... E szóból, ember, a zsidó hagyomány szerint az következik, hogy a zsidó szentély oltárán a nemzsidó ember hódolati adományát is szívesen fogadják. Azon körülményből, hogy Isten Izráelt elsőszülött fiának nevezte, a bölcsek csak azt következtették, hogy majdan egykor az összes testvéremberek követni fogják őket az atyai házhoz. Izráel eszerint csak elsőszülötte, nem egyetlen

fia Istennek. Nem rangban első, csupán időben. Mert: „enyém az egész földi világ,“ mondja Isten. Istennek ezen szavaihoz: „És kiválasztotalak benneteket a népek közül,“ a következő intést fűzték a rabbik: El ne felejtsetek, hogy nem a népeket különítette el Isten tőletek, mint az, aki a rosszat a jó közül kiválogatja és eldobja, mert akkor örökre el lennének dobva, hanem titeket különített el a népek közül, mint valaki, aki a jót a kevésbé jó közül kiválogatja és mindég visszatér és ismét válogat és a jobbat mindég újra és újra a jóhoz fűzi. (Yalkut.)

Ilyen univerzális életfölfogást tanúsított már Ábrahám, az első patriárcha a legelszigeteltebb zsidó, aki korában egyesegyedül állott az egyistenhittel az egész világon. Midőn a legelfajultabb emberi társadalom, Szodoma és Gomorrha fölött sujtott az istenítélet, Ábrahám volt az, aki imádkozott értük és könyörületet esedezett a legpogányabb népfaj számára. Ugyancsak Ábrahám az, aki a legpogányabb fáradt vándort is ven-

L. S. Canziani: Dávidot Saul elé viszik

L. S. Canziani: David vor Saul

dégszerető hajlékába hívja, hogy étellel itallal felüditse.

A tiszta emberi iránti szeretet, ez az egyetemes világnézet hatja át a mózesi törvényeket is. Ennek illusztrálására idézem a törvényt, amelyről egy keresztény tudós azt mondja: „Valahányszor elolvasom, könnybelábad a szemem. Ne vesd meg az egyiptomit, mert — bármennyi nyomort okoztak is nektek később, de eleinte — vendégként fogadtak országukba.“ A legtöbb modern kultúr-állam törvényhozását is megszegyeníti humánus fölfogásával Mózes 5. k. 23. f. 16. verse: Nem szabad kiszolgáltatnod gazdájának (a nem zsidó) szolgát, aki (zsidó) urától (akinek kárt okozott) hozzád menekül. Nálad, melletted letelepedhetik, azon helyen, amelyet magának kiválaszt, kapuid egyikében, ahol neki a legjobban tetszik. Nem szabad őt megbántanod. Egy ilyen szerencsétlen, útlevel nélküli, védtelen páriát, aki mint teljesen vagyontalan, a befogadó államnak csak hátrányára van, akárhány modern „demokrata“ jogállam, mint „terhes idegent“ könyörtelenül kiutasítana az országból.

Ha valami alkalmas a zsidók partikulárizmusáról, nemzeti istenéről terjesztett vádak cáfolására, úgy az a próféták egyetemes emberszeretete. Isten kifejezetten a „népek profétájául“ küldte Jeremiás prófétát. Az ő szíve: „zokog, mint a tilinkó sírása Moábért“. Ben adam, emberfia, hangzik az állandó megszólítás Ezekiel prófétához. Egyiptom és Filiszteia, Moab és Amon, Babilon és Tirus sorsának egyaránt szentelték szavaikat. Ezsaiás próféta küldetése is részben ezeknek, továbbá Assur, Perzsia, Média és Arábia népeinek volt szánva. De nemcsak ezeknek, hanem az egész emberiségnek van szentelve az ő fönséges látomása az örökbéke napjainkban különösen áhított aranykoráról, amikor ... „a korfejlődés végén Isten templomhegye kimagaslik, szilárdan a halmok fölött, a hegyek csúcsán és az összes népek hozzá zarándokolnak. A népek tömegekben fognak vonulni és szólni: jertek, hadd menjünk föl Isten hegyére, Jákob Istenének házába, hogy tanítson meg bennünket útjaira és mi is ösvényén haladjunk; mert Ciónból indul ki a tan és Isten szava Jeruzsálemből. Ő majd határoz népek között, nemzeteket tömegesen megint és szétdarabolják kardjaikat sarlókká és lándzsáikat vincellérszökevényé; nép nem ránt többé nép ellen kardot és nem tanulnak többé háborúskodást. (Ezsaia 2. f. 2—4.) ... Semmi rosszat, semmi pusztulást nem szítnak többé az én egész szent hegyemen; mert a föld betelik Isten ismeretével, miként a víz beborítja a tenger medrét.“ (U. o. II. f. 9.) Amosz próféta az istenítélet kitorését látja Moab fölött, mert ez Edom királyának csontjait meggyalázta. Holott Edom Judának valósággal ősi ellensége volt. Tehát a biblia a bálványimádó ősellenség meggyalázásában is az emberi méltóság kigúnyolását látja, amely annak az Istennek ha-

ragját is magára zúditja, akit nem átallottak zsidó „nemzeti istennek“ megtenni.

Hasonló egyetemes szellem hatja át a zsidók imáit is. Reggeli és esteli zárímájuk az emberiség majdani hajnalának eljöveteleért esedezik, amikor majd az összes emberek Isten köré gyülekeznek, aki mindannyiok Istene stb. Az egyiptomi kiszabadulásnak szentelt Peszách-ünnep hat utolsó napján megrövidített hálaimát mondanak a zsidó templomokban, mert: „kezem művei (az egyiptomi zsarnokok) a tengerbe fultak e napon és ti hálazsoltárt akartok énekelni?“ kérdi a midrás szerint Isten. A kinyilatkoztatás ünnepén a Moáb-származású Rút (Dávid királynak, a zsoltárosnak özanyja) idillikus történetét olvassák a zsinagógákban. A főünnepeken, újévkor és engesztelés napján ismételtén arra kéri Istent, vajha betöltené istenfélelemmel minden teremtményét, hogy mindnyájan egy közös szövetséget alkossanak az ő akaratának megvalósítására. Jómkippur délutánján Ninive pogány lakóinak magábaszállását és megtérését olvassák föl követendő példa gyanánt Iónás prófétából. Végül sátorosünnepen 70 áldozatot hoztak a jeruzsálemi szentélyben az akkor létezett 70 népfaj üdvére és az erről szóló szakaszokat olvassák föl ma is a szentírásból.

A zsidóság bírálóinak fáj, hogy a híthű zsidók komolyan veszik minden szavát a bibliának, amelyről nem kisebb ember, mint Kant a legnagyobb német bölcész, tanúsítja, hogy annak tartalma bizonyítja isteni eredetét és ezért szigorúan betartják az étkezési törvényeket. De ezért még korántsem érdemlik az izoláltság, a társadalom-ellenes elkülönültség vádját. Létezik még magasabb, nemesebb társadalmi kötelék is, mint a vendéglői fehérasztal és a szibaritikus örömök bizalmassága. Ha nem is ehetnek és ihatnak együtt a vallásos zsidók és nemzsidók, de kezefoghatnak egymással minden társadalmi és hazafias tevékenységben. A hazafias testvériség vérszerződését megkötötték legutóbb is a zsidó honfiak a jelenlegi világháború minden lövészárkában csakúgy, mint a frontmögötti küzdőtéren. Ha a hazafias önfeláldozást és áldozatkészséget nem diktálná a zsidóknak velükszületett legtermészetesebb köteleltségérzete, úgy megtanítaná őket arra vallástörvényünk, amely a hazafiasságot eo ipso vallási parancsolattá emeli, megtanította volna őket arra Jeremiás prófétának Isten nevében hozzájuk intézett intése: Fejlesszétek azon tartomány jólétét, ahová száműztelek benneteket és munkálkodjatok annak üdvén, imádkozzatok annak üdvéért, mert annak békés fejlődésében rejlik a ti békésségetek és boldogságotok is. (Jeremiás 29. 7.)

Jegyezzünk

HETEDIK MAGYAR HADIKÖLCSÖNT!

BIBLIAI METSZETEK

biblia, amely a képzőművészetnek minden korban kiapadhatatlan forrásául szolgált, sokat foglalkoztatta mindenütt a fa- és rézmetszőket, akik a biblia cselekményeiből és alakjaiból a művészi motívumok bőséges kincseit meríthették. Az ismert tényeket és neveket fölösleges újból felsorolni. Ezúttal egy szinte teljesen ismeretlen és különböző szempontokból érdekes bibliai metszetkollekciót mutatunk be dr. Lederer Sándor gyűjteményéből. Körülbelül 150 folió-alakú lapon, ódon kötetbe gyűjtve felvonulnak előttünk a biblia hősei kronológiai sorrendben, a patriarchák, vezérek, bírák, királyok és főpapok Ádámtól az ifjabbik Agrippáig, majd azoknak a babiloniai, perzsiai, görög és egyiptomi királyoknak a képei, akik a bibliai zsidó néppel valamilyes kapcsolatban állottak. Minden fej babérral díszített körbe van elhelyezve és alatta a magyarázat, az ábrázolt hős életének

EPITOME HISTORICO-CHRONOLOGICA GESTORUM

OMNIUM PATRIARCHARUM, DUCUM, JUDICUM,
REGUM, ET PONTIFICUM

POPULI HEBRAICI

AB ADAM AD AGRIPPAM USQUE JUNIOREM
PROPRIIS UNIUSCUIUSQUE ICONIBUS AUCTA, AC ILLUSTRATA.

CUI AD OPERIS PERFECTIONEM ACCEDUNT EADEM METHODO

EPITOME GESTORUM,

AC EFFIGIES EORUM REGUM,
BABYLONIORUM, PERSARUM, GRÆCORUM,
AC PTOLOMÆORUM,

Q U I B U S

POPULUS HEBRAICUS SUBJECTUS PARUIT.

A U C T O R E

BARTHOLOMÆO GAJO

LINGUÆ SANCTÆ IN ARCHIGYMNASIO URBIS PROFESSORE
OPUS UNIVERSUM IN ÆRE INCISUM

ROMÆ SUMPŢIBUS FAUSTI AMIDFI BIBLIOPOLÆ ANNO MDCCLL

TYPIS JOANNIS GENEROSI SALOMONI.
C O P I A M P R O B A T A M

A bibliai metszetgyűjtemény címlapja

Titelblatt

Egy teljes kép a bibliai metszetekből
Ein Blatt aus den biblischen Holzschnitten

és működésének rövid kivonata, amelyet bibliai idézetekkel ellátva, Bartholomaeus Gajus, a héber nyelv professzora állított össze latin nyelven, 1751-ben Rómában.

Vajjon ez a Bartholomaeus Gajus a szerzője a metszeteknek is, vagy talán az az N. Tüscher, aki a címlap vignettája alá biggyesztette szerényen a nevét, — meg nem állapítható. A főauctornak mindenesetre Bartholomaeus Gajus szerepel, aki bizonyára fontosabb alkotásnak tartotta a bibliai alakok életének száraz latin kivonatát, mint azokat a metszeteket, melyek a leírások alapján az illető bibliai alakok jellemét akarják képen ábrázolni. Minket azonban inkább a metszetek érdekelhetnek, amelyek gyakran mint szabad kompozíciók is figyelemreméltók. Igen finom rajzú mindjárt az első lap, Ádám, a háttérben Évával és az emberalakban végződő kígyóval. Szépen komponálja bele a szűk körbe Ábrahám és az Akéda történetét az angyal által megakadályozott fiúfeláldozás pillanatát, amely a képzőművészetnek oly gyakori problémájaként szerepel. Jákob tizenkét fiát a bibliai leírások szerint igyekszik karakterbe olvasztani. Dant keresztény hagyomány szerint mint az antikrisztus ösét mutatja be. A gyors Naftáli mellett ott a bibliai szarvas és Gád mellett a beduin-sátrak. Izrael és Juda királyait a krónikás leírásoknak megfelelően pró-

bálja ábrázolni. Az istenfélő Jéhu mögött a háttérben felgyújtott Bál-oltár lángol, a ravasz Sallum kezében a bitorolt korona, Pekachja mögött a vár, amelyet utolsó percéig védett; Hosea, Izrael utolsó királya, koronájától megfosztva, láncra-
verve szomorkodik börtönében, hasonló sorsot jósol a próféta a kegyetlen Menassénak is. Az Istenhez megtért Josija, ösére, Dávid királyra emlékeztet, háttérben elégetett csontvázak láthatók, miket bálványként imádtak. Zerubábel viselkedésben és kifejezésben az írástudó Ezrához hasonlít, akivel együtt működtek a szentély újjáépítésén és a zsidóság regenerációján. Deborát csak a pálmával tudta jellemezni, míg Alexandrának, Judea királynőjének arcán kifejeződik uralkodásának komor tragikuma. I. Heródes mintegy vízióban látja a gyermekek legyilkolását, amit a háttér mutat, a II. Heródesnek pedig megjelenik az ablakán János és Péter apostol képe.

Míg Juda, Izrael és Babilonia királyainak ábrázolásánál a művésznek csak a fantáziájából kellett alkotnia, az egyiptomi királyoknál, a Ptolemaeusoknál már régi egykorú pénzek és érmek alapján dolgozhatott és azért ezekben az arcokban több is az élet és az erő. P. J.

PETERDI ANDOR: ÉN KIS FIAM...

Én kis fiam, ki lent a föld ölén
Egymásra kulcsolt formás, szép kezeddél
Nem círogatsz már semmit e világon
S nagypillás, kék ámuló szemeddél
Nem mélézol égen, vizen meg tájon.
S nem kérdezed zenélő, lágy szavakkal,
Hogy merre jár a hold, ha most az égen
A nap ragyog fénylő tűzköntösében.
S nem kérdezed, van-e ördög vagy angyal
S hogy merre van, ha van pokol s menyország.
S nem kérdezed a bús halottak sorsát,
Kik megelőztek a nagy távozásban
Az örök titkok sötét kapuján át
S nem élsz más múló balga földi vágyban
S nem tartod számon a percek csodáját,
Mikkel az élet nekünk még fizet.
Mert szörnyű bér ez ennyi szenvedésért,
Néhány csoda csak annyi könnyért, vérért,
Néhány csoda, jaj annyi az egész,
Mert mind szenvedünk, akik még itt élünk,
S „kis anyukád“, Gábor öcséd meg én
Hozzad több szenvedés árán megtérünk
S nevünk megörzi néhány költemény.
Én kis fiam, ki lent a föld ölén
Az örök rögnék, örök része lettél
S hat életévedért oly busásan fizettél,
Rólad regéljen e bús költeményem,
Mit most, e nehéz éjfélnél irok,
Én nevedet most minden szívbe vésem,
Hogy akkor is még éljen, mindig éljen,
Ha azt sem tudják már, hogy merre van sírod.

A CS. ÉS KIR. ZSIDÓ TÁBORI LELKÉSZET WIENBEN

ma tekintélyes számú tábori rabbik, akik most egyéb hivatású bajtársaikkal úgy a fronton, mint a frontmögött a „császár kabátjában“ teljesítik hazafiúi kötelességüket, mielőtt végleges beosztásukat nyerték, nagyjából előbb a bécsi cs. és kir. zsidó tábori lelkészethél működtek. A háború kitörése után ugyanis a bécsi cs. és kir. tábori lelkészethet legelőnek alakult a monarchiában és mint ilyen mintegy iskoláját képezte a tábori rabbiknak, akikből jól kiképzett tartalékokat gyűjtött arra az esetre, ha a legfelsőbb hadvezetés ilyenekért hozzá fordult. Bárhol tevékenykedett legyen a tábori pap, mindenütt nagyjában egy és ugyanaz a dolga, csak hogy Bécsben és az egész II. hadtest körzetében, melyhez Alsó-Ausztria, Kremsier, Brünn, Iglau és Znaim hadkiegészítő kerületekkel tartozik, jóval nagyobb a munkakör, tehát az alkalom is a katonai lelkesítő teendők gyakorlására.

Ezek a teendők a front mögött nagyjában a rendszeres beteglátogatásból és istentiszteletek tartásából állanak, melyekhez még a katonai eske-

Hadi esküvő a katonai zsinagógában
Kriegstraunung in der Militärsynagoge

Dr. Grünwald Illés tábortábori rabbi imádkoztatja a súlyos sebesültet
Gebet im Kriegsspital (Feldrabbiner Dr. Grünwald)

tések és temetések és egyéb a lelkeszi hivatás gyakorlása közben felvetődő speciális funkciók járulnak.

*

Leírhatatlan öröm sugárzik a beteg katona arcán, midőn a rabbi az ágyánál megjelenik. Hiszen a frontnak emberfeletti vízszontagságai után övéinek várva várt meleg környezete helyett a kórházban idegen embereket lát, akiknek hiába mondaná el bajait, mutatná sebeit, elsírva fájdalmait, hidegen érintené őket. A rabbi előtt azonban bizalommal feltárja szívét, mert tudja, egyenesen őhöz jött, hogy megnyugtassa a vallás szavaival, segítségére legyen célravezető tanácsaival és kellemesebbé tegye helyzetét kívánságainak tolmácsolásával.

És van is kívánsága a beteg katonának!

A súlyos sebesültek vagy betegek csaknem mind arra kéri a tábortábori rabbit, hogy legyen szíves hozzátartozóit hollétéről értesíteni és nevükben arra kérni, hogy meglátogassák őket. Ha a katona sebesülése enyhébb természetű, akkor már különböző rituálékat, vallásos iratokat és zsidó újságokat kér. Hogyha azonban már a lábadozókhöz tartozik, úgy hogy fel és ki is tudnak járni, akkor már pénzsegélyt is kérnek, melyet a tábortábori lelkeszet a szeretetadományokból folyósít számukra.

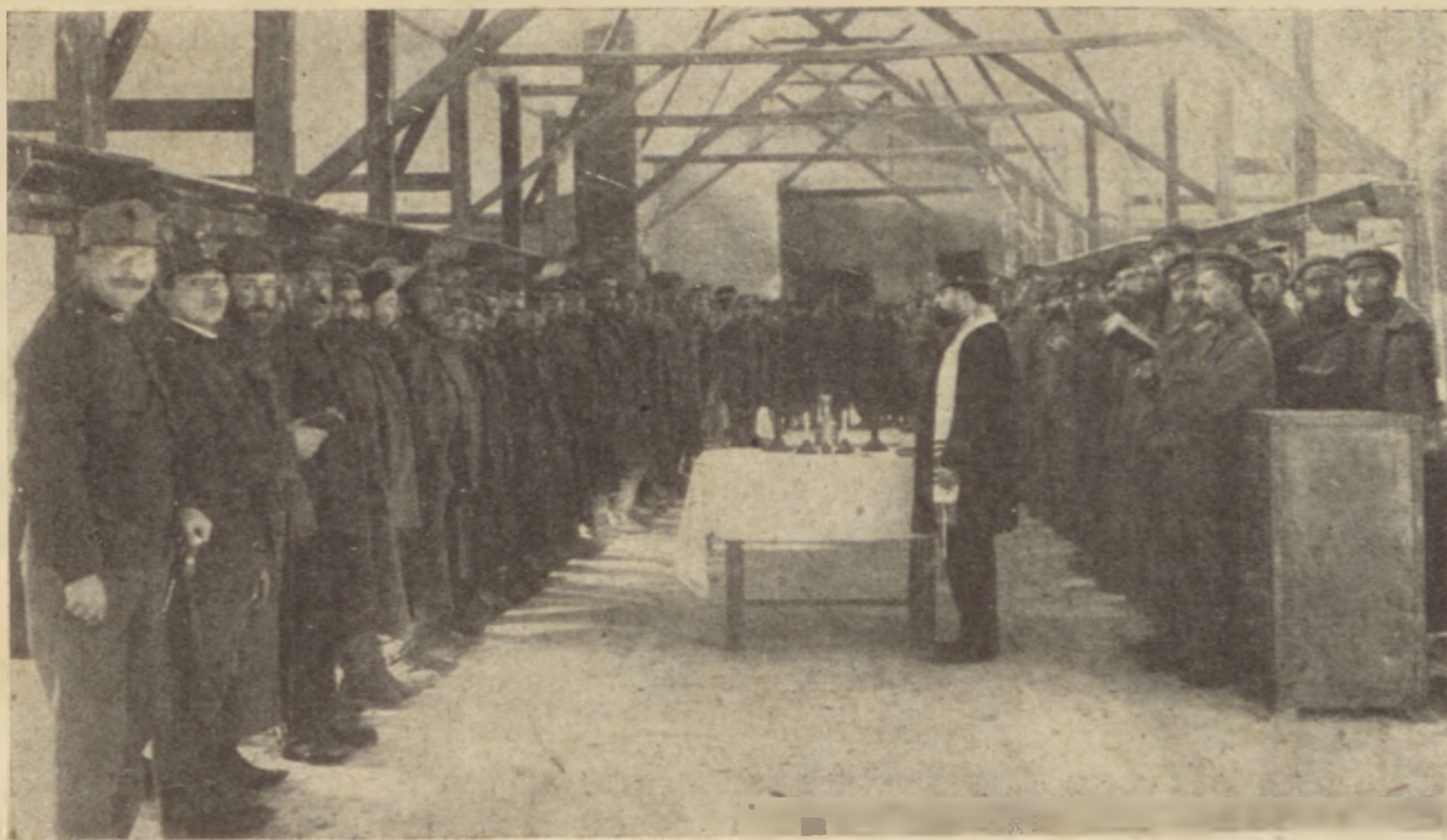
De vannak más kívánságaik is.

Ha a katona betegsége olyan súlyos, hogy utolsó óráját érzi, a kórházparancsnokság útján magához kéreti a rabbit. Első kívánsága ilyenkor, hogy a rabbi után elmondhassa a hagyományos bűnvallomást. Ennek elvégzése után végső akaratáról nyilatkozik. A szegény ember, kinek a harcok ideje alatt családjá számára

összetakarított csekély pénzén kívül egyebe nincsen, megmondja a rabbinak, hogy azt a szüleinek, vagy ha nős, hogy feleségének vagy árva gyermekeinek szánta. A vagyonos ember arra kéri a rabbit, hogy királyi közjegyzőt hívasson ágyához és jelenlétében tollba mondja végrendeletét. Ilyen esetek azonban nemcsak nappal, hanem igen gyakran éjjel is előfordulnak, ami a tábortábori rabbit különösen szombaton, a fővárosi nagy távolságok miatt nem csekély feladatok elé állítja.

De a lábadozóknak is vannak egyéb kívánságaik, panaszaik. Az egyiknek például meghalt a szülője és naponta kaddis-imát szeretne mondani, ami azonban a kórházi rendbe ütközik, tehát a rabbi közbenjárását kéri; egy másik elpanaszolja, hogy a szolgálatot végző apáca minden arra való ok nélkül arra bírta a kórházparancsnokságot, hogy öneki addig, míg abban a kórházban lesz, sohase adjon kimenőt, tehát orvoslást kér; egy harmadik méltatlankodik, hogy már többször jelentkezett raporton, hogy már egészségesnek érzi magát és ismét a frontra szeretne menni, de kérését nem teljesítik; egy negyedik felháborodással mondja, hogy az ő barakkjának altisztje tudva róla, hogy vallásos, minden szombatonkövetkezetesen övele söpörteti az udvart; egy ötödik csillogó szemekkel meséli, hogy nem sokára eljegyzi magát és minthogy harmadszori kitüntetésre van előterjesztve, amiről odahaza nem tudnak és menyasszonyát meglepni szeretné, az a kérése tehát, nem lehetne-e megsürgetni a dolgot, hogy az eljegyzés napjára megkapja; a legtöbben rituális kosztot kérnek és sok száz meg száz más egyéb dolgot, melyeket a tábortábori rabbi a különböző rendeletekre való hivatkozással, vagy csupán önérzetes fellépésével haladéktalanul kieszakozól.

Hogy mivé fajulnának a dolgok, ha a zsidó katonáknak méltó szószólójuk nem volna, arra példát szolgáltat a következő eset. Az egyik

Istentisztelet a bruck-királyhídi fogolytáborban. (Dr. Frankfurter)
Gottesdienst der Kriegesgefangenen in Bruck-Királyhida. (Feldrabbiner dr. Frankfurter)

A grinzingi hadikórház zsinagógája
Isr. Bethaus im k. u. k. Kriegsspital Grinzing

nagy hadikórházban a zsidó és keresztény katonáknak egy fal által kettéválasztott, de közös barakban kellett volna végezniök mindennapi imádságaikat. Az oda beosztott katolikus pap azonban valahányszor istentiszteletre ment, tekintet nélkül arra, hogy a zsidók befejezték-e imáikat vagy sem, minden alkalommal kiutasította őket barakkjukból. A zsidó katonák emiatt panaszt tettek a tábori rabbinál, e sorok írójánál. Felkerestük előbb magát a katolikus papot, megkérdeztük tőle, mi indította erre a sajnálatos magatartásra. Azt felelte, hogy az egyház „disparitas cultus“ elve értelmében más vallásúakkal ugyanabban az időben egy tető alatt nem imádkozhatik. Az ügyet a kórházparancsnokság elé vittük, mely a katolikus pap eljárásán méltatlankodva rögtön úgy intézkedett, hogy a barakk zsidó felének kulcsa csakis a rabbié, abban csak ő parancsolhat és a zsidó katonák a napnak bármely szakában zavartalanul imára gyülekezhetnek benne.

A katonák az ügynek illetően orvoslását nagy megnyugvással vették tudomásul és különös elégtételt láttak abban, hogy a szóbanforgó pap nem sokára onnan elhelyeztetett.

Végül a beteglátogatásnak még egy speciális esetéről kell szólnunk. Valahányszor csererokkant-

vonat érkezik Bécsbe, valamennyi felekezet tábori lelkészete egy-egy papját hittestvéreinek üdvözlésére küldi ki. Hogy mit jelent egy meleg kézszorítás, egy nyájas szó, egy kellemes hír a messze idegenben éveken át sínylődő beteg katonáknak, arról legtöbbit az a bilincseiből felszabadult mosoly beszél, mely halavány arcukra már rég nem szórta vidám sugaraikat.

*

Az istentiszteletek szintén nagy részét képezik a tábori rabbik teendőinek. Havonta legalább egyszer német és magyar szónoklattal egybekapcsolt istentiszteletet rendeznek az egész bécsi garnizon zsidó legénysége számára az izr. hitközség valamelyik templomában; a lehetőség szerint minden héten a fővárosi hét nagy hadikórház (Kriegsspital) saját külön erre a célra épült igen csinos templomaiban; majdnem minden szombaton a helybeli két nagy katonai fogház (Garnisonsarrest) egy alkalmas termében és egy-egy ünnep alkalmából a bécsi gyűjtőhelyen lévő orosz-zsidó hadifoglyok számára a tábori lelkészeti házi templomában (Garnisonsynagoge).

A nagy hadikórházakban, ahol saját templomaik vannak, azonban naponta reggel és este gyülekeznek imára, úgyhogy valóságos hitközségi életet élnek. Különösen a grinzingi hadikórház van példásan megszervezve. Itt a nagyszámú zsidó katonák külön jótékonyegyletet, cedokot létesítettek, melynek önként összerakott alapjából saját szegényeiket segítik, van külön szentegyletük, chevra kadisájuk, hogy elhunyt testvéreiket a hagyományos végtisztességben részesíthessék; sőt van egy tanházuk, Béthamidrásuk is, ahol az írástudó katonák napközben a biblia, a talmud és midrás tanulmányozásával enyhítik testi és lelki fájdalmaikat.

Igen megható az istentisztelet, melyet a tábori lelkészek minden menetszázad zsidó katonái számára rendez. Ezen alkalommal az ima elvégzése után a tábori rabbi hazafiúi kötelességeikre figyelmezteti őket és papi áldásával útjukra bocsájtja.

Aki ilyen istentiszteleten még részt nem vett, az el sem képzelheti, mit jelent a hitnek szava a bizonytalan jövő előtt álló ember számára. Könny és zokogás kíséri eleinte a papnak szívből jövő szavát, de a nyitott frigyláda előtt diadalmasan kibontakozó isteni ige, mint felhőből kibontakozó napsugár hitet és bizalmat varázsol kétségektől mardosott lelkükbe és a kicsinyke imakönyv, melyet ekkor a pap kezéből kapnak, reményt, visszatérést, boldogságot ígér...

De nemcsak Bécsben, hanem az egész II. hadtest körzetében fekvő katonai állomásokon is rendeztetnek havonta istentiszteletek. E célból a tábori rabbik, mindegyik más-más irányban, úgynevezett missziós útra mennek (Missionsreise), mely néha egyhuzamban 10—14 napig is eltart és mindenütt, ahol nagyszámú zsidó katonaság van, német és magyar szónoklatot tartanak, utána pedig fel-

keresik az ottani kórházakban szenvedőket és meghallgatva kívánságaikat és panaszait, vigasztalják és teljesítik őket. A missziós útba eső nagy orosz fogolytáborok zsidó katonái minden tekintetben ugyanabban az elbánásban és vallási gondozásban részesülnek mint az osztrák és magyar katonák.

Csupán az olasz-zsidó hadifoglyok kénytelenek lemondani a vallásos szónoklatokról, mert dacára annak, hogy már több ízben kérték, a tábori lelkészlet még nem jutott abba a kedvező helyzetbe, hogy olaszul prédikálni tudó zsidó papot rendelkezésükre bocsáthatott volna.

A missziós út rendszerint olyan helyekre visz, ahol zsidó hitközség nincsen, képzelhető tehát a minden hitközségi élettől hónapok, évek óta elszakadt zsidó katonák boldogsága, ha tábori rabbi megjelenik köztük.

A bécsi zsidó tábori lelkészlet nagy munkakörébe tartoznak még a katonai esketési és temetési funkciók és ezekkel kapcsolatban a házassági és halálozási anyakönyvek vezetése. Az ezirányú nagy elfoglaltság illusztrálására elegendő megemlíteni, hogy a tábori lelkészletnél 1915 óta közel ezer jegyespár kötött házasságot. Az esküvők kivétel nélkül megható látványt nyújtanak. A legtöbb katona ugyanis, ki oltárhoz vezetí jegyesét, a frontra való elindulás, tehát bizonytalan jövő előtt áll és bizony nem ritka eset, hogy az új pár megilletődésében a papi áldás megismétlését kéri. Megrázó azonban a rokkantaknak, a béna, félkezű, lábatlan és vak katonák esketési jelenete, amikor általános könnyes részvét irányul a hős vőlegények, de még általánosabb tisztelet a hős arák felé, kik arra vállalkoznak, hogy férjeiknek szeretetükkel pótolják, amitől a gyűlölet megfosztotta őket.

A katonai temetésekből is — fájdalom — mindennap kijut a tábori rabbiknak. Akár Bécsben, akár a II. hadtest bármely állomásán van, egy tábori rabbi magyar vagy német gyászbeszédet mond, ha senki sincs jelen, egy gyászimát. De a rabbin kívül minden egyes esetben egy zsidó vallású tiszt is eljön, ki a gyászolóknak a katonai parancsnokság részvétét tolmácsolja. Jelen van azonkívül a bécsi chevra kadisa képviselője is, ami a háborús viszonyok között annál kegyeltesebb aktus, mert gyakran előfordul, hogy a temetéseken különböző okoknál fogva a hozzátartozók közül senki sem jelenhet meg.

Mindkét rendbeli anyakönyvek vezetésével és okmányok kiállításával állandóan egy tábori rabbi és három közlegény foglalkozik.

A messzefekvő vidéki katonaállomásokon, melyeket a Bécsben szolgálatot teljesítő tábori rabbik csak ritkán kereshetnek fel, a bécsi katonai parancsnokság az ottani hitközségek rabbijait segédlel-

készékké nevezte ki. Ennélfogva az ottani zsidó katonák hasonló lelki gondozásban részesülnek, mint a Bécsben tartózkodók.

*

A bécsi zsidó tábori lelkészletnek, mint a zsidó vallásfelekezethez a katonai hatóságok előtti egyedüli hivatott képviselőjének hasznos tevékenysége plasztikus dokumentuma a hadügyminisztérium által Bécsben rendezett Kriegsausstellung. Ezen a kiállításon, melyen a pusztító eszközök fejlődésük sosem sejtett méreteiben tárulnak a néző elé, a tábori lelkészlet működésének bemutatása által a háború egyúttal építő, gyógyító, vigasztaló oldaláról is látható. Az a felemelő, harmónikus kép, melyet az ott nyilvánosságra vitt közfelekezeti lelkészlet nyújt, a világ legnagyobb háborújától sem megtörhető hittel hirdeti, hogy az emberiségnek igenis van jövője és reménye, de fejlődésének belsőnek, lelkinak kell lenni, hogy az örökbéke eszméje diadalra juthasson.

Wien, 1917 november.

Dr. Grünwald Illés,
csáktornyai főrabbi, cs. és kir. tábori lelkész.

A bécsi hadikiállítás zsidó tábori lelkészeti osztályából
Kriegsausstellung Wien 1917. Pavillon Militärseelsorge I. Abt.

UJVÁRI PÉTER: A PANORÁMA

ohselátott csoda vonult be a kis városba; csodának kellett lennie, mert nyútt ponyvák borították a kordét, amely hozta. Aztán megállt a zöld piacon, éppen szemben a Backné fazekas boltjával. Rablópofájú, prófétaszakállú emberek túródtak ki a ponyva alul és a „csuda“ fölött sátort vertek.

A zöld piacot a cigánysor ölelte egyfelől, másfelől a Kandjának nevezett tótfertály. Nagy nyüzsgéssel csődültek emberrajok innen is, onnan is. És néztek és vitatkoztak és lesték reszkető kíváncsisággal, miféle szemképrázatok bújnak majd ki a csodasátorból. A rejtelmeken érzett édes gyönyörűség borzongatta az embereket. Tavaly üstökös

Romok a szentföldön. (Cassas metszete)

Ruinen in Palestina

járt errefelé és ez hozzáedzette őket a csodalátáshoz, de azért a kíváncsiság most még Ripsz Eljéből is kirágta a nyugalmat.

— Hallja — mondja az ott ácsorgó Delikát Mendelnek — tudni kéne, mi van ott.

— És hol marad akkor a mulatság? — felel az csöndesen. Ha tudom, akkor nekem már nem passzió. Tudja, reb Elje, miért szeretem én a dísznóhúst? Mert még nem ettem.

— Azt mondják — veti közbe Schnur Jase — Ozmán pasa van benne, tudja: az, aki a plevnai marsot csinálta. És csupa viaszkból van. És úgy fekszik, mintha alunna és úgy lélekzik, mintha élne.

— Ez semmi — mondja Ripsz Elje — Pesten mutogattak egy embert, aki kaucsukból volt, csupa kaucsukból, echt kaucsukból.

— Az nem lehet — kételkedik Delikát Mendel.

— Mi az, hogy nem lehet? Még a stambilját is láttam. A hüvelykujjába volt belegravírozva, mert hogy az is kaucsukból volt.

— No — véli Schnur Jase — és a szakállas nő? Egy tréfa, hogy milyen szakállas volt. És egyszer férfi volt és egyszer nő volt és mikor férfi volt, megválasztották Kispozban chevregabbenak.

Függöny ereszkedett le az ereszről a sátor dobogójára. Ezt most félrehúzták. A félhomályból egy hosszú ember bontakozott ki. Jobbra, balra meghajtotta magát:

— Hölgyeim és uraim — mutatta be magát recsegő hangon — van szerencsém bemutatni magamat a magas uraságoknak. Szerénytelenség nélkül legyen mondva: én vagyok a híres Cookiroda, aki fölfedezte Amerikát. A nevem professor Amadeus Scheuchenstühl, Gauwartból. Nincs ember, akinek az európai kultúra annyit köszönne, mint nekem. A sziámi íkrek — nem akarok dicsekedni, hölgyeim és uraim — a sziámi íkrek az

én érdemem. Én hoztam azokat Európába. Sajnos, Európa nem értett meg. Ez a visszamaradt, konzervatív Európa nem tudta megérteni, hogy az elnéptelenedő Franciaországot meg kell menteni és ennek csak egy módja van. Hogy milyen módon? Hát ez igen egyszerű. At kell tértí a sziámi rendszerre és akkor minden ország barátságból Franciaországnak engedhetné át az emberduplikátumokat. A francia akadémia ezért a zseniális eszmémért a tagjai közé választott, de Európa cserben hagyott. Ez a rút hálátlanság ismét kiűzött engem Európából. Nyolcvan nap alatt körülhajóztam a világot és amit láttam és

amit fölfedeztem, az fölülmúl minden képzeletet. Hölgyeim és uraim! Önök tudják, mi az a húskonzerv. Hát az egy konzerv, amiben minden van, csak hús nincsen. Ez egy óriási találmány. De én kitaláltam a világkonzervet és ez még óriásibb. (Az arca most ünnepélyesre változott.) Hölgyeim és uraim: ez a művészi sátor a világkonzervkiállítást foglalja magában. Nem túlozok, amikor azt mondom: ebben a sátorban van az egész világ. Minden ország, minden város, minden talu és minden hegy és minden folyó és az összes tengerek.

— Pozsony is benne van? — kérdi sápadtan Ripsz Regina.

Professor Amadeus Scheuchenstühl rávillantotta a pápaszemét és rendületlen nyugalommal folytatta:

— Benne van.

Ripsz Regina reszketett.

Delikát és a többiek ránéztek. Tudták, miért tudakolta, benne van-e Pozsony is a sátorban? Arra

a rossz emberre gondol most szegény, aki elhagyta, aki itt hagyta őt és a két gyereket és el-kódorgott. Azt mondják Pozsonyban van.

— Hölgyeim és uraim! — folytatta a profesz-szor — tessék besétálni. Nyolc perc alatt a világ körül. Tessék besétálni. Csak húsz krajcár. Aki-nek félszeme van, a felét fizeti. Tessék besétálni.

Az emberek hallgattak. Eltűnődtek. Ugyan hogy lehetséges az, hogy nyolc perc alatt kerülhessék meg a világot.

— Ebben valami boszorkányosság lesz — súgta Delikát Mendel Rípsz Elje fülébe.

— Muszáj, hogy boszorkányosság legyen benne. Hiszen hallotta, hogy még a Régi ura is benne van. Aztán azt a nyolc percet keveslem. Nyolc perc az semmi. Nem lehet Püspökújvárosból nyolc perc alatt kijutni Philadelphiába, vagy teszem Esztergomba.

— Na, az nem oly lehe-tetlen. Salamon király még gyorsabban utazott.

— Neki könnyű volt. Neki volt hozzá egy sző-nyege, amely dírekte arra való volt. Aztán, tudja, a szőnyeget a szellemek haj-tották.

Most már gyanakodva nézték a ponyvasátort. Mit lehet tudni, hátha szellemek vannak benne. Az a profesz-szor talán nem is iroda, ahogy állítja, hanem boszor-kánymester.

Delikát meg is mondta:

— Ez nem úgy néz ki, mint egy iroda. Egy iroda sokkal tisztességesebb.

Regina meredt szemmel bámult bele a sátorba, amelyben benne van az egész nagy Pozsony. Kímondhatatlan nagy sóvár-gások szoritották össze a szívét. Ha ő most Pozsonyba mehetne...

Rípsz Elje elrándította.

— Menjünk — szólt mogorván — ez nem nekünk való.

A zsidók elhúzódottak.

Delikát még aznap a rabbinushoz ment, annak tudni kell, lehetséges-e, hogy valaki az egész világot gyömöszölhesse bele egy kis ponyvasátorba.

A rabbinus elgondolkodott. Analógiák után kutatott. Végre megszólalt:

— Ha isten akarja, minden lehetséges. Mikor Jákobnak azt mondta az Örökkévaló, dicsértessék az ő szent neve, hogy neki és ivadékainak adja Kánaánt, akkor a szentírásaink szerint az egész Erec Jiszroel volt az alatt a kő alatt, amelyen a fejét pihentette. Hát ha az a kő itt van, akkor lehetséges.

— De ha nincs itt az a kő?

— Akkor is lehetséges. De akkor boszorkány-ság van benne.

— És ha valaki mégis Amerikába akarna utazni?

— Aki Amerikába akar utazni, az maradjon csak otthon. Ments isten, hogy valaki abba a boszorkánysátorba bemerészkedjék.

Este, az istentisztelet előtt, az egyházi meg-hírdette a rabbinus tilalmát: senki meg ne láto-gassa azt a panorámát, mert egészen bizonyos, hogy rossz szellemek ólálkodnak abban.

Deutsch tanító úr sötét elmaradottságról beszélt. Ilyen világfelfogás mellett nem lehet művelődni. Az igazi kultúrát a világutazók terjesztik. Hát miért ne terjeszthetnék a püspökvárosiak is a

Galileai tó

Aus Galilea

kultúrát. Húsz krajcárért megengedhetnék maguk-nak azt a luxust.

— Nem engedhetik meg maguknak — heves-kedett Delikát. És mit csinálna maga peszachkor, ha éppen akkor érkezne Grönlandba. Azt hiszi, ott tudna szédert csinálni?

— Mit akar maga peszachtól. Hol van még peszach. Most Áv-ban vagyunk. És az utazás csak nyolc perc.

— Ez a nyolc perc egy nagy svindli. Maga azt hiszi, hogy nyolc perc, de lesz az nyolc esztendő is.

Igy vitatkoztak az emberek és eközben emész-tette őket a kíváncsiság. De lefojtották magukban.

— Nem is jó gondolni erre — magyarázta Delikát. — Mert nézze, reb Elje, tudja maga, hogy meddig élünk? Most, teszem, maga pont akkor halna meg, mikor Lemberg elé ér. Hogy gyönne haza onnan?

Hát be kellett látni mindenkinek, hogy azt a

veszédelmes sátorot kerülni kell. Kerülte is mindenki. Még Rézi is. De ez csak nappal, amikor megleshették volna. De esténként odalopózott és a ponyva hasítékához nyomta forró fejét. Órák hosszáig állt ott mereven és csak nézett, nézett be a titokzatos sötétségbe.

Egyszer már nem bírta tovább.

Odament a pénztárhoz és letette a húsz krajcárt.

— Kérem — mondta félajultan — én Pozsonyba mennék.

Professzor Amadéusz jóakaratóan mosolygott. Bevezette a sátorba, ahol Régi semmitse látott, csak székeket és apró kerek ablakokat egy kör befutó bársonyfalon.

A professzor egy széket tolt alája.

— Tessék leülni és aztán tessék belenézni az ablakba. Ez Pozsony.

A professzor megcsalta, mert nem Pozsony volt az, hanem Lisszabon.

Régi sokáig semmitsem látott, mert a szeme könnyezett és a szíve úgy dobogott, hogy szédült tőle. Lassan-lassan aztán szép rózsás világosságok derengtek az ablak mögött és egy csodaszép város bontakozott ki a rózsás ködfelhőkől, hatalmas paloták és nagy utcák, amelyek tele voltak sürgő-forgó emberekkel.

És Régi csak ült és várta, hogy a sok ember között megismeri majd a magáét, azt a rosszat, azt a drágát, aki itthagya.

Az első napon nem találkozott vele. A második napon sem. De ő makacsul hitte, hogy egyszer csak mégis rátalál. És eljött harmadnap és negyednap is.

Az ötödiken hiba történt. A professzor elvétette a széket és Reginát szegényt a Sínai hegy elé

ültette. Regina nézte-nézte a szent hegyet és szent borzalmak reszkettek benne.

— Ez isten ujja — szólt magában. — Az isten nem akarja, hogy az emberét meglássa.

Felállt és szomorúan kisompolygott.

Kint dühös férfihangok támadtak reá.

— Hát nem tudod, hogy boszorkányság van ebben a sátorban?

— Nincs abban semmije — felelt szomorúan — csak nagy városok vannak benne, meg nagy hegyek. Én Pozsonyba voltam, de hiába voltam. Aztán ma már Pozsonyba se mehettem. A Sínai előtt voltam.

Delikátot majd összeroskasztotta a hirtelen döbbenés.

— A Sínai előtt?

— Ott — rebegette Regina.

— Hiszen oda már közel van a szentföld.

— Közel, azt mondják.

— És ott van Jeruzsálem.

— Ott van Jeruzsálem.

— És ott van a szent fal, a kocsizel maáruvi.

— Ott van a kocsizel maáruvi.

Delikát az égre tekintett, aztán egy zuhanó nagy pillantással magába. És a lelke mélyén kuporgó sóvárgásokat látott, olthatatlan, emésztő bánatokat.

És este a templom előtt erről suttoztak. Aztán bementek a templomba. A falak kopárak voltak, a frigszekrény takaratlan. A gyertyák reszkettek. A földön széna hevert és bogáncs. És ők leültek a bogáncs közé és elénekelték Jeremiás bús síralmait.

Aztán hazamentek. Tisebeov szomorú éjszakája borult a kis városra. Csöndes, kihalt fekete éjszaka.

Az éjfél még jó messze volt. A bakter meg csak a tizet fújta.

Ekkor halk neszek borzongtak a Kandia felől. Sötét árnyak sompolyogtak a zöld piac felé. És valamennyi lihegve a panoráma felé szédült. Itt szólanul eltűntek. Valamennyi belezuhant a sátorba.

És Delikát meg Ripsz, meg Schnur, meg még vagy tizen ültek a kerek kis ablakok előtt és belefurták égő tekintetüket a csodavilágba, amely megmutatta Jeruzsálemet és a szent fal maradványát.

Éjfélkor is ott ültek még és szemükkel csókolták a szent falat és lelkükkel ölelték a szent várost.

Szomorúak voltak és boldogak.

Jeruzsálem

(Lemaitre metszete)

VÁLASZOK A NYÍLT LEVÉLRE.

előrelátható volt, hogy dr. Tomaschoff Bertalan nyílt levele, mely a magyar rabbikar egyes típusainak fogyatékoságait tette szóvá, mindenféle erős visszhangra fog találni. Hiszen a magyar zsidóság jövőjének életbevágó kérdéséről van szó, amely nemcsak a lelkeseket érdekli, hanem mindenkit, aki a magyar zsidóság ügyét szíven viseli. A nyílt levélre érkezett válaszok, amelyeket csak kivonatossan közölhetünk, a legkülönbözőbb szempontokból szólnak hozzá a kérdéshez. Némelyek védelemre töreksenek, némelyek meg még rejtettebb sebeket tárnak fel, míg egyesek a bajok orvoslására ajánlanak figyelemreméltó gyógyszereket.

Dr. *Goldberger* Izidor tatai főrabbi „Pro domo” címen hosszabb cikkben válaszol.

„Corpus delictiként helyezem el magamat — írja többek között — dr. Tomaschoff Bertalan ítélőszékére. Eredendő bűnökkel terheltlen állok előtte. Az „agyondicsért budapesti szemí-

nárium” növendéke vagyok, mint kongresszusi hitközségben működő zsidó pap, bizonyára én is a „modern rabbik” közé tartozom. Mea culpa, mea culpa.

Hevesi szép festménye mellett, ahol a rabbi dicsősége és nagysága eleven színekkel van festve, ott látjuk magunkat, mint a bűnözők megátalkodott csoportját, akik hibákat vetünk és iszonyatokat aratunk. Vajjon tényleg kihalt a mai magyar zsidóság lelkipásztorai szívéből minden, ami szép, jó, nemes és erkölcsös, tiszta és dicső? Csak a sátánnak hódol mindenben? Nincsenek zsidó ideáljaink? Megfeledkeztünk a próféták eszményképeiről teljesen? Szívünk megjegesedett? Érzésünk teljesen elzsidótlanodott?

A modern rabbikar nagyrészének egyelőre főbűnei csak két fórumát ragadta ki a bizonyára a zsidóságért nagyon lelkesedő és papjai megjavulását igen óhajtó cikkíró: az iskolát és szöszéket. És mind a két helyen nagy hibákat talál. Bocsánatot kérek, de úgy látom, hogy elvetette a sulykot, amidőn úgy állítja be a dolgot, mintha rózsás alapra volna lefektetve a hittanító rabbi és

M. Rooke: Saul és Dávid diadala

T. M. Rooke: Der Triumph Sauls und Davids

tanár ügye. Ekként szól a panasz: „Alig van tantárgy a hittani órán kívül, amelyet a középiskola mind a nyolc osztályában tanítanak“. Szent igazságot állít. Azonban a latin (gimnáziumokról beszélek) háromszor annyi órán át is szerepel, több éven át és az eredmény vajjon mi? Két-három jeles fiún kívül, alig tud egy is ön-

D. G. Rossetti: Dávid a harcos

állóan elvergődni egy eddig nem olvasott szövegen. A zsidó hittan heti két óráján mihez fogjon előbb a lelkiismeretes rabbi? Oly téma, amelyet már a „modern rabbik“ annyiszor oly keservesen megtárgyaltak a hittanórák egyéb kinövéseivel együtt, hogy a lelkiismeretesen iránta érdeklődő nem szorul az én gyenge szavamra, megtalálja azt megírva másutt. A többi elmondott dolog már igen sokban csak karikírozva van. Sajnáljuk szívünk mélyéből, hogy több eredményt produkálni a mostoha viszonyok és körülmények között nem tudunk, azonban nincsen tudomásom egyetlenegy intézetről sem, ahol az „agyondicsért budapesti szemináriumtól“ kikerült modern rabbi működik és ahol a „tényleges anyag javarészt 10—15 héber mondat fordítása lenne évenként és körülbelül ugyanennyi mondat a 4000 éves zsidótörténelemből“.

Bátran állok elébe a dolognak. Ha én igénytelenségemben bár szememben távolról sem kielégítőt, de a mondottaknál többszörösebbet produkáltam, keserves viszonyok között, úgy bizonyára nem maradt el senki sem mögöttem.

Beszélek tovább a „rossz pásztorok“ szószéki működéséről. A vád nem gyengéden szól itt sem: „Zsidó eszmékkel foglalkozni nem igen szoktak, beszélnek a napilapokban olvasható dolgokról, a háborúról, a hősökrol, az ellenség hazug kultúrájáról, a borzalmas vérengzésről, a biztos győzelemről, a békéről“. Ezen gáncs ellenében azon véleménynek merek kifejezést adni, hogy az életben felmerülő dolgok elöl „hermetice elzárkózni“ nem lehet. A nagy események önkéntelenül is visszhangra találnak a zsinagógában és onnan ki nem rekeszthetők, sőt a hívek nagyon is felzaklatott lelkiélete reánk parancsolja, hogy a háború folytán felvetődött témák foglalkoztassanak bennünket a templomban. Megtették ezt a háborús Napoleon alatti időkben egy évszázaddal ezelőtt a még régi stílusban élt és működött elődeink is számtalanszor. Nem bűn annak a kultiválása, hogy vigaszt nyujtsunk a bánatban, bizalmat csepegtessünk a megtört lelkekbe, reménységet mutassunk a jövő napjaira. És ha talán voltak ezen a téren túlzások, sőt még ha abba a hibába is beleesett egyik vagy másik kartársunk, hogy a napilapok frázeológiája nyomot hagyott nyelvezetében, amely esetleg a szószéken visszás volt némely hallgató fülében, az még távolról sem erkölcstelenség. Viszont annak a tudatában vagyunk, hogy nagy túlzás van abban az állításban, hogy nem prédikál a modern rabbi „egy betűt sem arról, hogy a zsidóság mi volt a múltban, mi a jelenben, mit adott az emberiségnek erkölcsben, etikában, szóval semmit arról, ami az embernek egy kis erkölcsi erőt kölcsönözne stb.“

Sokkal magasztosabbra és nagyobbra értékeljük fenséges és tőlünk sok áldozatot kívánó hivatásunkat, semhogy ily vád ellen meg ne kísérel-

jük felemelni tiltakozó szavunkat; az ellen, hogy ily alacsonyra becsüljék fel a zsidó papokat és beszéljenek lekicsinylőleg „a magyar rabbikar egy bizonyos fajtájáról“ és szótlanul hagyjuk, hogy valaki „a defektusokkal teli rabbi képét fesse meg“.

És tovább sem enged az erős fekete színezés, mintha a kartársakból kihalt volna minden zsidó érzés és míg a szintén nagyon lesajnált konzervatív rabbi „többé-kevésbé betölti hivatását“, addig a modernnek erkölcs szempontjából is kritizálhatók és például hozatik fel „a rabbiak közmondásos zsidótalansága, bizonyosságul annak, hogy legközelebbi környezetükre sem tudnak zsidó irányban hatni“.

Hogy vannak rossz és sikertelen gyermekek, arra már a szentírás is oktat bennünket. Ezékiel próféta (XVIII. 10.) beszél az igazról, aki nemzett erőszakos fiút, vérontót. A vétkező lélek az hal meg, a fiú nem viseli az atyja bűnét és az atya nem viseli a fia bűnét, az igaznak igazsága rajta magán leszen és a gonosznak gonoszsága rajta magán leszen. (U. o. 20.)

Abrahám törzsatyánk szent életének példájából annyira nem okult Jizsmáel fia, hogy a Toszeftában (Szóta VI. fej.) rabbi Akiba szerint bálványimádó lett, rabbi Eliezer (a galileai Jósze fia) azt mondja, hogy nemí dolgokban a végtelenségig kicsapongó volt, rabbi Jizsmáel ártatlan emberek megvilkolásával vádolja¹ és a róla még legenyhébben nyilatkozó rabbi Simon ben Jochaj azt állítja, hogy az örökségének nagy részéből akarta kitérni öccsét, Izsákot. És vajjon szerencsésebb volt e Izsák törzsatyánk kedvenc fiával, Ezsauval, akit hagyományos irodalmunkban mindenütt rosó, gonosz epithetonnal illetnek. E két eset miatt mondja a Talmud (Sabbat 146a), hogy őseinknél sem szűnt meg létezni a salak. Az őskori példa után középkorít is hozhatunk fel. Talán Abrahám ibn Ezrában hiányzott „az igaz zsidó érzés és őszinte lelkesedés“, mert fia muhamedánus lett.² Avagy nem tudjuk-e, hogy a kitért Margarítha Antonius a XVI. században élt regensburgi szentéletű rabbinak, Margoles Jakabnak,³ volt sikertelen, gonoszlelkű unokája, Margoles Sámuel rabbinak a fia. Az igazság az, hogy több jámbor embernek volt és van még ma is eltévelyedett gyermeke és éppen ők ejtettek keserves könyveket, hogy a távolállók utánzásul való példának tekintették őket és „legközelebbi környezetükre nem tudtak zsidó irányban hatni“.

¹ Ezen három főbűnre vonatkozólag lásd cikkemet az Ocar-Jiszróelban (V. kötet, 90 lap), hol ez a dolog kikerülte figyelmemet és jelenleg pótolni kívánom az ott elmulasztottat.

² Lásd legutóbb 1916-iki Monatschriftben S. Ochs tanulmányát LX. évf. 58. l.

³ Lásd A. Freimann dolgozatát a Philippsen Festschriftben 89. l. (Leipzig, 1916.)

Cikkírónak „a zsidóság jövőjéért aggódó lelkéből szóló sorai“ nem tesznek tehát abban jó szolgálatot felekezetünk ügyének, amidőn torzképet ad a modern rabbikar nagy részéről. Pedig azon — bátran kiírom — igen sokban nagyon igazságtalan és kemény ítélete után nekem is fáj a lelkem, hogy komoly igyekezetünket és szakadatlan szolgálatunkat a zsidó közönség iránt, éhbér ellenében még a legcsekélyebb elismeréssel sem kívánna megjutalmazni még a zsidóságért

D. G. Rosetti: Dávid a zsooltáros

olyan nagyon lelkesedő dr. Tomaschoff Bertalan sem. Pedig ha betekintenének a „modern rabbik nagyrésznének“ lelki életébe, mennyi önzetlenséget, magáról és családjáról való megfélelkezést találnak benne. Hányszor teszi ki magát legnemesebb intenciói mellett is félremagyarázásoknak, elhirtelenkedő szigorú bírálásoknak. És ha egész Izraelre vonatkozólag mondja a középkor költője „Hallják a gyalázkodást, amely ellenünk felszólal, de nem válaszolnak rá“, úgy a rabbikarra, — legyen az konzervatív, vagy modern — többszörösen áll ez a tétel. „És itt kezdődik a dolog tragikus része“ — még a lelkesen zsidó ügyeket vező ember is nem arra törekszik, amit a szerkesztő úr kíván irántunk jóindulatában megtenni, t. i. emelni a zsidó pap pozícióját, hanem még saját hívei előtt megmaradt kicsiny tekintélyének sárbatiprását mozdítják elő legtöbbször külső látzat után ítélkezve.

Bár még nincsen távolról sem biztosítva a rabbi függettsége, azért kellő helyen és illő alkalommal felemeli helytelenségek és zsidótalanságok látásánál tiltakozóan szavát templomban is és magánérintkezésben is. Megtettem én nem egyszer és bizonyára megtették többi társaim is. Tagadhatatlan szerkesztő úr szavainak igazsága, hogy arra kell törekedni minden jó zsidónak, hogy a rabbi sohase legyen kénytelen lelkének szavát opportunitásból magában elnyomni. Bár eddig is megtette e tekintetben kötelességét, a „modern rabbikar nagy része“ sűrűen áll szembe, rossz áramlatoknak, szegénysége ellenére érdek nélkül, önzetlenül, ha sokszor eredménytelenül, ez a mostoha viszonyoknak tudható be a legtöbb esetben.

Befejezésül még azt is megemlítem, hogy nemcsak a modern rabbi, hanem a modern rebecen is törekszik férje hivatásából származó kötelességének megfelelni és bár a reánehazódó anyagi gondok és a kevéssel való háztartás rendjének igen nagy terhei még éjszakai nyugodalmát is nem egyszer megzavarják, szakít magának időt a szegények ügyeivel is foglalkozni. És ha hitvesem bejárta a tatai zsidó házakat, hogy segítse lehetővé tenni, hogy az egylet felruházhassa a helybeli szegényeket, összekéréget a hivektől mar nem hordott nagy ruhákat, amelyekből sajátkezűleg varr a szegényeknek kisebbeket, úgy ez bizonyára szintén nem zsidótlan cselekvés. És ez nem az első és Isten segítségével nem lesz az utolsó nemes tette a modern rebecennek. Jogunk pedig semmi sincsen, hogy a többi modern rabbik nagyrésznének velünk bajt, bánatot megosztó hitvesüknél ugyanazon vagy hasonló dolgokat biztosra fel ne tételezzünk.

*

Dr. Rosenberg Sándor szerint csak az egész magyar zsidóság szellemének gyökeres átalakításától várhatunk eredményt. Ma az értékes pap-

jainkra azt kell mondani: ha ezek ma zsidó eredményeket akarnának elérni, mindegyikének hérosszá, természetfeletti lényé kellene magasztosulni. Legalább két ember kezemunkáját kellene végeznie, amint hogy ma eredményes zsidómunkához minden zsidó községbe legalább két rabbi kéne: az egyik, aki az akadályok, a közömbösök és fölényesek ellen küzd és a másik, aki az így kigyomlált és megtisztított területen épít. Már pedig a jó és derék rabbiktól ennyit kívánni legalább akkora embertelenség, mint a lelkiismeretlen papok türelmes tenyésztése. Úgy alakítandók át a körülmények és akként változtatandók meg a viszonyok, hogy az igyekezetes jó papok ne kényszerüljenek hősi áldozatokat hozni a legkisebb zsidó eredményért is. Mert a héroszi minőség leghátrányosabb tulajdonsága, hogy úgy sem soká tart, éppen mert természetellenes. Az ilyen hiábavaló kinok és erőlködések mellett minden erős idealizmus megörlődik, legfeljebb csak idő kérdése az egész: ma vagy holnap. Nem szabad csodálni, ha a jóérzésű rabbik belekopva a vidéki csörtetésekbe és elfásulva a nagyvárosi fullasztó tespedtségtől, szárnyukszegetten megbújnak egyéni életük — sokszor gondterhes — mindennapiságában. Amíg a magyar zsidóság nagyobbik tömege így kiszívja a jó rabbik lelki energiáját, addig a szomorú eredményekért való felelősséget velük együtt megosztottan kell viselnünk, az egész csak akkor háríthatjuk rájuk, ha majd a megjavított és tökéletesebb józsidó viszonyok mellett sem fognak valamit is produkálni.

Másként állunk a javíthatatlanokkal, akik hivatásukat, sőt kenyerüket semilyen szempontból sem veszik komolyan, akikre bátran rásüt-hetjük az immoralitás bélyegét. Mindig azt gondolom, hogy ők egy istenverte, magukról megfélelkezett pillanatban tévedtek neki a rabbinushivatásnak, amely választásnak nem lévén meg a komoly, magasztos magva és gyökere, lelki örömet és meglegedettséget nekik sohasem hozott. Azért foglalkozik akárhány rabbinus minden egyébbel, ami hivatásától mérföldes távolságra esik és leli örömét inkább abban, hogy statisztikát állítgat össze magának arról, hogy kik köszönnek neki előre és mennyei gyönyöröket élvez, ha ornátusban végiglépkedhet a vidéki város korzóján. De a tisztességeseket még ezért is menteni tudjuk: a magyarországi zsidó élet szerencsétlen tagoltságával, amely a rabbit szinte kirekeszti a községi élet keretén belül kifejthető zsidómunka teréről. Már pedig a nemes értelemben vett ambíció nem bír elcsillapodni és másutt fogja érvényesülésének módját keresni, annál is inkább, mert hiszen a zsidóságtól elugrott és az iránt érzéssel nem bíró publikum előtt idegen társadalmi tevékenységgel jelentősen több elismerést és becsülést vél magának kiharcolhatni. És ez a kétlakiság is — amely egyformán károsítja a zsidóságot és a jóigyekezetű rabbit is — ered-

ményesen csak úgy lesz kiküszöbölhető, ha a zsidó közönséget átédzzük annyira, hogy a rabbijában elsősorban saját népe ügyének apostolát lássa és a zsidóságért való munkát követeljen tőle és ezt is becsülje a legmagasabbra.

Viszont a kifejletnek ezt a rabbít becsülő fokát csak akkor közelíti meg a magyar zsidóság, ha a rabbik végre valahára lerántják magukról az űres és idegen pózok álruháját és őszintén becsületesen a zsidó nép igazi nevelőivé válnak. Először is szint kell vallani annak, aki a népek és társadalmak tanítóját megillető tiszteletre tart igényt; nem szabad felemás és elvtelen rabbiknak lenni, a meggyőződés bátor hirdetése ma még taktikának is beválik, hiszen sajna, alig egy két ilyen papunk van. Ebben nincs konkurrencia, amelyből nehéz lenne kimagasodni. És különben is ezek az elvek a legegoistább és legutilitaristább szempontból is megállják helyüket, mert csakis és kizárólag egy, a derék rabbik által feljavított népünk értékeit és így az azokat konzerváló és továbbfejlesztő rabbikart is megbecsülő zsidóság zárja komolyan szívébe papjait. És az ilyen zsidók lelkiismeretfurdalást éreznek majd és nem fognak elzárkózhatni a pozitív cselekedetek elől, ha népük tanítóit a társadalmi és anyagi javakban szűkölködni látják. És ez lesz végül az a zsidóság is, amely a szívünkhöz nőtt derék eszményi papjainkat meg fogja szabadítani az áldozatok nélkül, olcsón konkurráló kis ügyeskedőktől.

Ha Hevesi Simon ennek az igézetes aranykornak a beharangozója akart lenni: zsidó lelkünk és szívünk minden melegével kell melléje állnunk!

*

Dr. Szabó Géza szerint a papnevelés módszert, a papnevelő intézetet kell megváltoztatni, mert ott kell a pap lelkének kifejlődnie és ott kéne a papjelölteknek az igazán papos lelki és szellemi javakat megszerezni.

A 40 éves szeminárium ma már oly erős intézmény, a vallásos életnek oly hatalmas kitevője, amelynek nemhogy *pártfogásra*, elnézésre volna szüksége, de amely még a legerősebb kritikát is elbíri. Semilyen intézmény sem maradhat meg évek hosszú során át azon a fokon, amelyen legelőször volt. Hiszen a világ meg nem áll, a történet halad, az emberiség folytonos evolúcióját éli. 40 esztendő nagy idő, amely alatt a magyar zsidóság igényei nagyot változtak. Ma már nem lehet a 40 év előtti módszerrel dolgozni és nem lehet a 40 év előtti gondolkörben nevelni a zsidóság lelki vezéreit, tanítóit. De különben a szeminárium tanterve már 40 év előtt is elhibázott, szerencsétlen tervezet volt. Valami kiegyenlítésféle akart lenni az ortodoxia és neológia közt. Éppen ezért olyan kételtű jellege volt, amely semmiesetre sem lehetett nyílt és őszinte.

A legfontosabb dolog tehát a szeminárium *reformálása* volna. Először az előadások *szellemét*

kell emelni. A szeminárium tanárnak nemcsak tudósnak, hanem papnak, szónoknak és költőnek kell lennie és mindenekfelett érző, igazi zsidó embernek. Az eszmét, a zsidóság szeretetét minden tárgyba bele kell vinni. A talmud és szentírás ne legyenek holt tudomány, hanem legyenek élő forrás, mely a jövő papok lelkében termékeny talajra találva áldást hozzon az egész zsidóságra, Mert ha a tanár lelkesedik, akkor lelkesedik a tanítvány is.

Azután az előadások *anyagát* kellene célszerűbben beosztani. A szemináriumban ma túlsok a kazuisztikus tanulmány, a talmudból a növendékek csupa jogi fejtegetést tanulnak, de az erkölcs-tant, az eszmei zsidóságot meg nem ismerik. Pedig már a híres arab filozófus, *Algazel* kifejtette, hogy a halácha és a vallástudomány két teljesen különböző valami, hogy a pénzügyi törvényeknek semmi közük nem lehet a papneveléshez. Több órai homiletika, több filozófia, több szentírás és több zsidótörténet kellene. *Több élet és kevesebb holtanyag.* Modernséget kell a tantervbe bevinni, új eszméket. Meg kell a hallgatókat ösmertetni a modern szellemi áramlatokkal, mert *modern társadalomban csak modern eszközökkel hathat a pap.*

Igen fontos volna továbbá az *internátus* felállítása, még pedig mielőbb. Ez megszüntetné azt a sok panaszt, amely a most szinte teljesen felügyelet nélküli papjelöltek ellen fegyelmi és vallási tekintetben szól. Ha bennlaknának egy intézetben gondos felügyelet alatt, ha nem kellene gondoskodniuk létfenntartásukról, mely őket tanulmányaiktól elvonja, ha lehetne rájuk az iskolán kívül is hatni, akkor soha semmi panasz a rabbik és a rabbijelöltek ellen nem lehetne.

Igaza van dr. Tomaschoffnak, hogy ma, amikor önérzetes, öntudatos ifjú zsidóság van keletkezében, ma szükség van önérzetes, öntudatos, lelkes zsidó papokra is, olyanokra, amilyeket *dr. Hevesi Simon* varázsolt elénk nagy cikkében. Én azt hiszem, hogyha a szeminárium vezetősége belátja azt, hogy reformra szükség van és igyekszik a reformot szakavatottságával végre is hajtani, akkor a magyar neológiának nyert ügye lesz.

*

Bató J. Lipót többek közt a következőket írja: „Nemcsak a fizikai, azaz testi bajoknál áll az, hogy a diagnózis megállapításánál a legtávolibb betegség okozóját is figyelemmel kell kezelni és beszüntetni. A legjobb, a legbiztosabb gyógymód a profilaktikai, a szellemi és jellemi betegségek-nél is.

Az embernevelésen hárman fáradoznak. A szülői ház, az iskola és a társadalom. A szülői ház — legyünk csak őszinték — a legtöbb esetben nem irányítja a kisdedeinek életét a legjobb merbe.

Azért a Brunsvik Terézia által kezdeményezett *angyalkertek* az első szülői nevelést pótolják. Az

1913. évi statisztika szerint, hazánkban 2930 *kisdednevelő-intézet* működött. Ezek közt volt: állami 1100, községi 1300, alapítványi 15, egyesületi 124, felekezeti, és pedig r. k. 200, g. k. 25, ev. ref. 12, ág. ev. 24, izr. mondd 3, magán 8. A törvény értelmében, a *hol kisdedóvoda* vagy menedékház van, minden szülő v. gyám köteles a 3—6 éves gyermekét vagy gyámoltját abba járatni. És ha tudjuk, hogy ott a kisdedek időközön át karácsonyfakészítéssel és mindenféle keresztény szellemű játékokkal és énekekkel foglalkozva szórakoztatnak, tekintet nélkül arra, hogy milyen felekezethez tartoznak: bátran mondhatjuk: „hergél naszo téva“ „a szokás természeté válik“ és akadályozza a későbbi zsidónevelés művét.

Emeletet csak úgy emelhetünk biztosan, ha a földszint jól meg van alapozva. Azért nézetem szerint *minél több zsidó óvodát kell felállítani* és már itt megvetni az alapját a zsidó nevelésnek és előkészíteni a talajt a zsidó mesterek tanításai számára.

Dr. *Gerstl* Ignác nagyszentmiklósi főrabbi a zsidó ifjúsági irodalom fejlesztésével óhajtaná a jövő generációt a zsidósághoz és így papjaihoz is közelebb hozni. „Minden zsidó házban ott kellene lennie a „*Remény*“-nek és ennek a kitűnő ifjúsági lapnak a munkáját egyéb zsidó ifjúsági iratokkal kellene kiegészíteni.“

Kurzweil Frigyes előadja, hogy leányai vallás-tanból minden osztályban jelest kaptak és egy héber betűt sem tudnak, a bibliai és zsidó történelemről fogalmuk sincs. Ha ilyen hibákat látunk, rossznak kell tartanunk az egész intézményt és gondoskodnunk kell a reparálásáról, a reformálásáról. A zsidó ifjúság nevelése a zsidóság legfontosabb és legégetőbb kérdése.

Rosenthal Tóbiás bonyhádi főrabbi szerint, az egész zsidó közéletet kell őszintébbé tenni és akkor jobban teljesítheti majd hivatását a pap is, aki ma annyira ki van zárva a hitközségi vezetésből, hogy sokszor a samesztól kell megkérdeznie: mi újság a hitközségben.

*

Csak néhány szemelvényt mutathattunk be az érkezett hozzászólásokból, amelyek világosan bizonyítják, hogy a kérdés mélyen belevág a zsidó élet problémájába és vele foglalkozni mindenképp fontos és érdemes feladat.

A „**REMÉNY**“ a magyar zsidó ifjúság gazdag tartalmú, művészien illusztrált lapja

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Budapest, IV. kerület, Magyar-utca 3.

:: Telefon: 96-30 ::

Előfizetési díj az összes kedvezményekkel

:: együtt egész évre 10 korona ::

COLL-HEGYRÖL

AZ 'ANTISZEMITIZMUS kétféle: külső és belső. A külső antiszemitizmus elleni harc kétségtelenül igen jogosult valami, de őszintén bevalljuk, hogy ezt a harcot legtöbb esetben meddőnek tartjuk. Viszont a belső antiszemitizmus ismét kétféle: vannak zsidó antiszemiták, akik szidják a zsidót, hogy a zsidóságtól való eltávolodásukat igazolják és vannak, akik szidják a zsidókat, mert a zsidóság a szívükhöz nőtt és szeretnék korholásukkal javítani és erősíteni. Ezeket is antiszemitáknak szokták nevezni azok, akik a zsidóság körül jönnek találnak mindent úgy, ahogy van, különösen, ha ezt az úgy-ahogy-van-t ők maguk csinálják. (Sokat mondhatna erről Hajdu Miklós doktor!) Antiszemiták voltak ilyen értelemben a zsidó próféták, akik szidták a zsidókat, mint a bokrot és éppen ezzel állítottak halhatatlan hatalmas monumentumot a zsidó erkölcsi ideálnak, viszont az eltartott hamis próféták, akik a hatalmasok intézkedéseire hangos áment kiabáltak, a zsidóságot tönkrejuttatták. Nem kell tehát félnünk a kritikától és nem kell antiszemitáknak kikiáltani azokat, akik zsidószerepből sokszor csakugyan véletlenül ugyanazt mondják, amit a külső antiszemiták. Belső értelemben szinte azt a paradoxonnak látszó tételt lehetne felállítani, hogy minden jó zsidó — antiszemita.

LEHET-E OKTROJRÓL SZÓ, ha vallásiszervezet létesítésére törekszünk? Lehet-e többségi határozatokkal az ortodoxokat a neologokkal egy akolba, egy pásztor alá kényszeríteni? Szó sincs róla, kormány nem akad, amely a liberalizmus ellen ilyen merényletet kockáztatna. Hiszen egyszerötven évvel ezelőtt már asszisztált a kormány egy ilyen kongresszusnál és meggyőződhetett a gyászos eredményről. De tanácsos-e, a többségi kérdést a zsidóságnak forszírozni? Hiszen akkor majd egyszer egy jó katolikus kormány kimondhatja, hogy az egész magyar zsidóságot a többségi elv alapján egyszerűen bekebelezi az egyedül üdvözítő katolikus egyház kebelébe.

AZ ANGOL KÜLÜGYMINISZTER levelet irt lord Rotschildnak, hogy az angol kormány zsidó államot akar létesíteni Palesztinában és felkéri, hogy tudassa ezt a cionista szervezettel, melynek Rotschild egyik vezetőférfia. Ezt a hírt olvassa a kis Wenzl Unzeitig és megállapítja a következőket: 1. Az angol külügyminiszter az egy ántánti nulla. 2. Rotschild lord izraelita ugyan, de utópista cionista, tehát szintén nulla. 3. Az egész ántánt cionista örületbe esett, úgy kell neki. 4. Az ántánt cionista, tehát minden cionista ántántpárti, ergo minden cionista hazaáruló. És Wenzl Unzeitig meg van ezzel a konkluzióval elégedve. (Secundus.)

KRÓNKA. KÉS-ÖZEMLE

NYOLCADIK ÉVFOLYAM ELŐTT.

Mai számunkkal lezáródik a *Múlt és Jövő* hetedik évfolyama, amelynek mellékelt tartalomjegyzéke világosan mutatja, hogy a háború negyedik évében is, a súlyos idők és egyre tornyosuló technikai nehézségek dacára a *Múlt és Jövő* megmaradt magas irodalmi és művészi színvonalán és minden tekintetben kitűzött programjának magaslatán állott.

A következő számunk már a nyolcadik évfolyamot nyitja meg. Áldozatkészséggel és lelkesedéssel dolgozunk tovább, hogy a zsidóságot a kultúra, a művészet, a szépség glóriájában mutassuk be. A művelt magyar zsidóság, az az egyre növekvő hatalmas tábor, amely a *Múlt és Jövőt* szeretettel felkarolta és a legelterjedtebb zsidó orgánummá tette, továbbra is támogatni fogja törekvéseinket és az egész magyar zsidóságra dicsőséget hozó diadalmas kulturmunkánkat.

A folyton emelkedő előállítási költségek, amelyek az új évfolyamnál ismét horribilis többletet jelentenek, sajnos, arra kényszerítenek bennünket, hogy az új évfolyam előfizetési díját némileg felemeljük. Ez az emelés csak igen csekély részét fedezi annak a költségkülönbözetnek, amelyet az új nyomdai árak a *Múlt és Jövő* technikai kiállításánál előidéznek. A műnyomó papír pl. 600—700%-kal, festék 2000%-nál is többel drágult. E súlyos viszonyok közt fokozottan számítunk híveink lelkes támogatására. A *Múlt és Jövő* előfizetési díja ezentúl egész évre 30 korona, díszkiadásban 40 korona. Omike-tagsággal 4 koronával több.

AZ OMIKE ÉS MENZA-AKADÉMIA 1917. évi november hó 21-én tartotta dr. Hevesi Simon főrabbi és dr. Neumann Arminné elnöklété alatt igazgatósági ülését, mely alkalommal nagy és díszes közönség gyűlt össze. Dr. Hevesi méltatta az egyesület nagyszabású intézményeit és br. Dirsztay Béla érdemeit, dr. Wellner Ernő főtitkár az egyesület és a Menza-Akadémia eddigi működéséről számolt be, előadván, hogy a gyors- és gépirási tanfolyamok állandóan működnek hadiözvegyek és árvák kiképzése céljából és az egyesület ujonnan berendezett könyvtára is nemsokára megnyílik. Az egyesület a háború kitörése óta 8 hadijóléti intézményt tart fenn, melyekben naponta 750 személy nyer díjmentes ellátást. A jóléti intézmények között az *egyetemi és főiskolai hallgatók Menzája*, melyet dr. Neumann Arminné, dr. Schwarcz Dávidné, Breitner L. Zsigmondné, újpesti Wolfner Józsefné, dr. Frenkl Gyuláné, Goldschmiedt Samuné és Práger Ferencné vezetnek, a legnagyobb mert itt naponta 350 diák étkezik díjmentesen. A *Hadikönyha* dr. Domony Mórincné alelnök vezetése mellett már a háború kitörése óta működik és 210 családnak juttat ebédet. A *családi étkezőben*, melyet Fellner Henrikné tart fenn, 50 jobb család nyer ellátást. A *Polgári étkezőt* Spitzer Edéné és szili Stein Manóné vezetik és itt 70 személy étkezik. Az *életmúzeumban*, melyet Kohner Agostonné, báró Dirsztay Béláné, Schwarcz Gyuláné, Svác Imréné, újpesti Wolfner Józsefné és dr. Frenkl Gyuláné vezetnek, havonta 250 oly család kap ételmezsereket, kik önálló háztartással bírnak. A *Lábbadozó Katonák kaszinóját* ez évben is báró Dirsztay Béla elnök és neje tartják fenn és itt 200 katona kap ozsonnát. A diák-

nyomor megszüntetése céljából báró Dirsztay elnök indítványára elhatározta az igazgatóság, hogy a Menza létszámán felül még újabb diákokat is felvesz és ezek eltartása tekintetében a Menza pártfogói körében propagandát indít, olyképen, hogy egyes jóltevők vállalják egy-egy diák ebédköltségeit két szemeszterre 200 koronából. Ez a nemes eszme valóban a legmesszebbmenő támogatásra érdemes. Dr. Frenkl Gyula indítványára elhatározták továbbá, hogy sorozatos előadásokat rendeznek a tél folyamán az Omike-Menza helyiségében. Végül dr. Neumann Arminné indítványára báró Dirsztay Béla elnöknek lelkes fáradozásaiért köszönetet szavaztak.

DR. KACZIÁNY GÉZA: MAGYAR-ZSIDÓ MŰVÉSZEK. (Levél a szerkesztőhöz.) Köszönettel vettem a „Múlt és Jövő“ novemberi számát, melynek gazdag tartalmából a roppant tudású Vadász Ede felette érdekes cikke s dr. Fabó Bertalan „A régi Pestről és zsidairól“ című közleménye ragadott meg kiválóbban, ámbar a new-yorki színházi élet rajza is érdekelt, mert azt magam is tapasztalatból ismerem. Legyen szabad némi viszonzásul helyet kérnem becses lapjában az alábbiak számára, melyek dr. Fabó cikkét egészítik ki.

Dr. Fabó úrnak igaza van akkor, midőn kétségbe vonja Jókai azon állítását, hogy *Csillag Rózát* (nem Amáliát, mint ő nevezi) zsidó volta miatt üldözték ki Magyarországból. Aki a negyvenes évek lapjait olvasta, láthatta azokból, mily szeretettel írtak a „kis *Csillag Róza*“ művészetéről akkor, első fellépte alkalmával s mily fényes jövőt jósoltak neki, de egyúttal azon aggodalmukat is kifejezték, hogy aligha marad itthon. Amiért ő kivándorolt, annak oka az volt, hogy a forradalom után a Nemzeti Színház általában szomorú helyzetbe jutott, de meg zsidó művészek nem volt kívánatos Budapesten szerepelnie, Haynau ismert zsidóüldözési mániája miatt. „A kis *Csillag Róza*“ tehát kiment Németországba, ott a „nagy *Csillag Róza*“ lett belőle. Én még hallottam őt, midőn egyszer visszatért Budapestre, de kívülem nem igen emlékezhetik rá más, mert a Nemzeti Dalkör egyik estjén lépett fel a művésznő, régi tisztelője Huber Károly karnagy (dr. Hubay Jenő atyjának) ösztönzésére. Sohasem felejttem, mily mély hatást gyakorolt rám hatalmas hangja és nagy művésze. Talán 15 éves lehettem akkor s ő volt az első nagy énekesnő, kit életemben hallottam. Még mindig szép asszony is volt, impozáns termetű, perfekt iskolájú énekesnő, ki a hálás közönségnek tüntető tetszésnyilatkozataiban részesült. Lehet, hogy ez volt utolsó nyilvános szereplése, mert többet nem olvastam róla sehol.

A Nemzeti Színházban nem sok zsidó művész tanyázott az ötvenes és hatvanas években. *Farkas* (Wolf) tenorista, *Ellinger* és *Ellingerné* képezték az összes zsidó énekesi személyzetet, kikhez később *Bodorfi* Henrik baritonista járul. Ez utóbbi nem sok vizet zavart, gyenge énekes volt, de jó repertoire-tag, ki mindig kész volt a „beugrásra“, ha kellett. A hetvenes évek elején kerül oda *Láng Fülöp*, ki azután sokáig marad első magas baritonja a színháznak. Wagner „*Bolygó Hollandi*“ dalművének első előadásaira szerződtek *Angyalfi* bassz baritont, ki a címszerepet kreálja, de tompa hangjával nem tud sikert elérni. Nemsokára el is ment, de megint visszaszerződött, mint bariton-buffo s mint ilyen a kómikus szerepkörben hatással dolgozott. E gyenge legényeket mind háttérbe szorította a hetvenes évek közepén a színházhoz került *Ney* Dávid, a nagy művész, kinek még nagyon korai halálát ma is gyászoljuk. Hozzá hasonló énekes csak egy-egy ha akadt egy negyedszázadban, — nálunk hozzá fogható baritonénekes csak kettő volt: *Odry* Lehel és *Takács* Mihály, az előbbi korán vonult el diadalai színhelyéről, az utóbbi meg az életből.

Külön kellene, hogy írjak az öreg *Ellinger* Józsefről, a világ legnagyobb Eleazárjáról, Halévy dalművének főszereplőjéről. Ezt a derék énekest a külföld nem tudta tőlünk elcsábítani, megmaradt magyarnak, ha zsidós magyarsággal is énekelt. Nyugdíjbamenetelekor még én írtam róla az utolsó, nagyon meleg és méltányoló sorokat, 1879-ben a „Pesti Hírlap“-ba, színházi csevegés alakjában.

Leánya, Ellinger Jozefa, Maleczkyné, az ő szárnyai alatt lépett fel először a Nemzetiben, „Tell Vilmos“-ban, apjával énekelve a szerelmes pár kettőseit. Ellinger kreálta nálunk a Wagner-szerepeket, Lohengrint, Tannhäuser, Rienzit, de ez utóbbi szerep fiatalabb hangot kívánván, ebbe belebukott, mert mindjárt az első felvonásban elrekedt s a további részeket már csak markírozta.

A drámai szakon sokáig nem volt zsidó színész. Az első férfi színész, ki a Nemzeti Színház állandó tagja lett, Faludy Antal volt, az inasok és pincérek nagyszerű személyesítője. „Tóni“-t azonban kollegái addig unszolták, míg végre megkeresztelkedett s Nagy Imre volt a keresztapja. A nők között több akadt; a bájos Csillag Terézt és a nagy tragikai tehetséget, Fáy Szerénát az iskolából szerződtették egyenesen a színházhoz. Nem hiszem, hogy valaha panaszkodtak volna kollégáik ellen, hogy ne tekintették volna őket magukkal egyenlőknek, vagy maguknál följebbvalóknak is.

Vidéki színésznek jóformán nem ment zsidó, mert a ripacs étellel járó nyomorúság nem ízlett nekik. De meg a vidéki zsidóság sokkal jobban megvetette azt a nyomorúságos pályát, hogysen eltúrta volna, hogy fia vagy lánya vándorkomédiás legyen. A budai Népszínházban nem volt zsidó tag, a pesti (volt Miklóssy-féle) István-téri Népszínházban szintén nem szerepelt zsidó színész s nem tudom, tévedek-e, ha az első zsidó vallású színésznek a jó öreg Derék Antalt mondom, ki ezzel a szentesi jámbor zsidó családnak nagy keserűséget okozhatott, de ki aztán úttörő lett a magyar színpadon a zsidóság számára.

A TANÍTÓ. Legutóbbi számunkban közöltük Margitka S. Gyula „Mert elkísér a mult“ című megkapó versét, amelyet a költő egykori tanítójának, Biedermann Adolfnak ajánlott. Erre reflektál az alábbi kis cikk, amelyet Biedermann Adolf küldött be hozzánk Margitka S. Gyulának ajánlva. „Őt nem választja el tőlünk s távol“ — írja Ön a nekem, egykori tanítójának ajánlott versében. Evvel Ön intuitív egy igazságot állapít meg: a növendéket elemi népiskolai tanítójától nem választja el sem a tér, sem az idő távolsága. Mit a növendék a közép- és a főiskolában tanul, idővel módosul, A tudomány fejlődik. Hipotézisek lekopnak. Különféle felfogású tudósok más-más szempontból világítanak meg egy-egy tudományos tételt. Csak az N betű, az ABC meg az I \ I igazsága a népiskola tanítójának tanítása örök.

Mikor az érettségiző diák érettségi tételén dolgozik, néptanítójának szelleme lebegi körül. Ott van volt tanítójának energiája betűvetésében, helyesírásában. Mikor a doktorandus disszertációját írja, látatlanul volt elemi népiskolai tanítójának lelkéből, véréből, idegéből egy nagy kvantum él, lüktet, forr és vibrál benne.

Egyszer — beszélnek mondászerűen — a híres nagykárolyi rabbit, a rabbi Mayer Perlszt két egykori tanítója látogatta meg egyazon időben. Az egyik hajdani Alefbész-tanítója volt, ki „ivri“-re, a héber olvasás elemeire tanította, a másik a halacha és talmudtanítója volt. Mind a kettőt nagy tisztelettel fogadta. Talmudtanítóját néhány jó szíval kínálta meg, abc-t tanítójának szép ezüst burnót-szelencét ajándékozott. A talmudtanító nyomában kásával (kérdéssel) fordult a nagy tanítványhoz: Rebbe, miért e megkülönböztetés? Mosolyogva adta meg a gaón a terecet (feleletet): az alefbész-tanítóm maradandóra tanított; az alef ma is alef, a besz ma is besz; mire Ön tanított, módosult, részben semmivé lett, eltűnt akár a füst.

Ön, t. Margitka S. Gyula, a költő (tágabb értelemben vett tanító), nekem egykori tanítójának, arannyal fizetett versével. Példát adott a tanító megbecsülésére. Áldja meg érte az Isten!

A SZATMÁRI ZSIDÓ IFJAK önképzőköre, valamint a „Zsidó Leányok Köre“ nagy sikerrel kezdte meg működését. Vezető elnök dr. Jordán Sándor főrabbi, ifjúsági elnökök Markovits Andor, a leányoknál Jordán Ilonka és Fried Margit lettek, titkár Farkas László, illetve Kóródy Anna. A kör programját lendületesen vázolta dr. Jordán: ápolni, fejleszteni, plántálni a zsidó tradíciókat.

SZILÁGYI VILMOS. A csendben, vasenergiával dolgozó munkát és tudást érte igaz megbecsülés, amikor az Országos Színészegyesület tanácselnökévé Szilágyi Vilmost, a Vígyszínház volt főrendezőjét választotta meg a magyar színészet egyeteme. Harmincötéves színészi mult és a

Szilágyi Vilmos

munka hevében acéllá edződött kemény, tiszta jellem az, amit a magyar színészek új elnöke dekórum gyanánt visz magával az új méltóságba. Munkája eszközei azok maradnak most is, amelyekkel kiverekedte a tizenkét éves korában Pestre került kis árvamegyei zsidó gyerek az Élettől a maga jussát és igazát.

AZ I. M. I. T. felolvasó-bizottsága november 11-én tartotta első idei ülését, amelyen Lenkei Henrik előterjesztette a téli felolvasások programját. Az első felolvasóest Patai József indítványát megvalósítva, Ágai Adolf emlékének áldoz.

A REMÉNY MATINÉJA. A *Mult és Jövő* közreműködésével dr. Molnár Ernő szerkesztésében megjelenő kitűnő ifjúsági lap december hó 2-án ifjúsági matinét rendez. A matinét a Pesti Izr. Hitközség dísztermében tartják meg, elsősorban a lap előfizetői részére, kik lényeges árkedvezményben részesülnek. A magyar zsidó ifjúságnak ez az országsszerte nagy közkedveltségnek örvendő lapja, melynek gazdag tartalmú és pompásan illusztrált novemberi száma mult hó közepén jelent meg, ezzel a matinével gazdag és változatos programjának első részét váltja valóra. A Remény előfizetési ára félévre 6 korona, egész évre 12 korona. A Remény címe: Budapest, IV., Magyar-u. 3.

ZSIDÓ LEÁNYEGYLET NAGYVÁRADON. Extázissal telefűtött tudósítás számol be a „Mult és Jövő“-nek a nagyváradi zsidó leányok jótékony munkájáról. „Ők nem ünnepeltek, nem háborús délutánoztak. Csak dolgoztak. Varrtak! És mire a tél eljött az ő nyomoraival, száz meleg ruhácska, száz pár harisnya állott készen, száz pár cipőcske várt a kiosztásra.“ Klein Margit elnök nemes szeretettel üdvözölte az apróságokat. Hűséges munkatársai: Strasser Sári pénztáros és a gazdasági ügyek, varrodélutánok vezetője, Krausz Anna, Kaufmann Cornél, Blau Rózsá.

AZ BRNST-MÚZEUM. Kifényi aukcióján számos bibliai tárgyú kép is szerepel. A legértékesebb S. Metschu Abraham számúzi Hágárt című gyönyörű kompozíciója, amelyet e számunkban bemutatunk olvasóinknak.

A TEMESVÁRI ZSIDÓ LEÁNYEGYESÜLET TEADÉLUTÁNJA. A Temesvári Zsidó Leány-Egyesület a maga elé kitűzött nemes céljának megfelelően november hó 11-én nagyszerű teadélutánt rendezett, amely nem csupán jótékonyági akciójának juttatott jelentékeny összeget, de a zsidó szellem hirdetésének, a zsidó kultúra terjesztésének is becses megnyilatkozása volt. *Löwinger* Vilma, az egyesület lelkes elnöknőjét illeti elsősorban az érdem, ki kedves, fáradtságot nem ismerő agilitásával a zsidó leányegyesületek között a temesváriak országos nevet és elismerést szerzett. A teadélután műsorát teljesen áthatotta a zsidószelem. Közreműködtek *Löffler* Erna, Blum Margit, Klein Lilly, Vértés Albert és Bing Árpád. Gábor Dezső dr., Gábor Ilonka, Blum Margit, Schäffer Baba, Vértés Albert, Eisner Mancsi, Duda Ervin. A műsornak keretét Székely Bélának, a Mult és Jövő munkatársának ötletes konferansa adta meg. Székely Béla néhány mélyérzésű versét is felolvasta. A jövedelem szegény zsidó gyermekek felruházására szolgál.

A FERENC JÓZSEF ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ-INTÉZET Teológiai Egylete a napokban tartotta ez évi alakuló közgyűlését. A választás eredménye: elnök: dr. Schreiber Ignác; alelnök, pénztáros: dr. Winkler Ernő; titkár: Eisenberger Géza; ellenőr: Ellenbogen Ignác. Dr. Schreiber Ignác, az új elnök megnyitó beszédében széleskörű programot adott. A tudományos kutatás mellett a zsidóság mozgalmainak ismertetését, tárgyalását és a zsidó pap hivatásával összefüggő gyakorlati kérdések megvitatását tűzte ki az egylet céljául.

A Ferenc József Orsz. Rabbiképző-intézet Önképző és Önszegélyező-köre november 15-én tartotta meg alakuló gyűlését. A megválasztott tisztviselők névsora: elnök: Pártos Ferenc; titkár: Klein Ernő; főpénztáros: Blumenfeld Ármán; ellenőr: Szameth Náthán; könyvtáros: Klein Mór; Protoktor elnök: Hausbrunner Vilmos tanár.

A KOLOZSVÁRI ZSIDÓ IFJAK KÖRE, amely igen eredményes kultúrtevékenységet fejt ki, a következőképpen alakította meg tisztikarát: 1 elnök: Székely Béla, 2 alelnök: Mihály Manó és Léb Ödön, főtitkár: Feuerstein Kálmán, 1 másodtitkár: Klein Albert, 1 jegyző: Rimóczi Eszti, 1 másodjegyző: Waldberg Imre, 1 pénztárnok: Benkő Rezső, 1 könyvtárnok: Szatmári Mór, Öhlbaum Áron, 2 ellenőr: Farkas Dávid, Baumcveig Adolf, 1 háznagy: Molnár Imre, 1 bíráló-bizottsági elnök: Gruber Manó, 2 bíráló-bizottsági tag: Katz Rózi, Winkler Janka, 2 bíráló-bizottsági póttag: Holló Böske, Zádor Lenke. *Fegyelmi-bizottság:* 1 fegyelmi-bizottsági elnök: Márk Miklós, 1 fegyelmi-bizottsági alelnök: Weinberger Manó, 2 fegyelmi-bizottsági tag: id. Friedmann Jenő, Fenyves Béla, 2 fegyelmi-bizottsági tag: Feuerstein Ibolyka, Herskovits Béla. *Propaganda-bizottság:* 1 propaganda-bizottsági elnök: Friedmann Ignác, 2 propaganda-bizottsági tag: Waldberg

Mici, Noszin Margit, 2 propaganda-bizottsági póttag: Mátyás Irén, Klein Frida. *Választmány:* Proszin Margitka, Garfunkel Rózsika osvostanhallgató, Zelig Szerénke, Weisz Erzsike, Krémer Frida, Ujhelyi József, Lampel Béla, Boskovics Imre, Krausz Imre és Mendel Mihály.

HOROVITZ LIPÓT. A magyar származású nagy festőművész hetvenkilenc éves korában Bécsben elhunyt. A Mult és Jövő több ízben foglalkozott a nagy mester művészetével, amelyet számos reprodukcióban is bemutatunk. Egész élete művének méltatására még visszatérünk.

KOHNER ADOLF BÁRÓ. Új dísz ruháztak reá, a Képzőművészeti Társulat igazgatójává választotta. Mert mint Andrassy Gyula gróf írja, őt tartották erre a méltóságra legalkalmasabb férfinak. Főlegesen is ezt bővebben megokolni, különösen a mi olvasóink előtt, akiknek több ízben volt alkalmuk Kohner Adolf báró művészi koncepcióját a Mult és Jövő hasábjain is megismerni.

ZSIDÓ NŐTISZTVISELŐK EGYESÜLETE A sok száz más hasonló egyesület mellett a napokban egy minden tekintetben új egyesület alakult Pesten. A zsidó nő-tisztviselők egyesülete. A lelkes alapítók buzgalmának köszönhető, hogy midőn az új egyesület kitűzte lobogóját, néhány nap alatt 100—150-en gyűltek alája. A szociális irányeszmék, a zsidó nő-tisztviselők helyzetének javítása és az, hogy a tisztviselők között is megalakulhasson egy önálló zsidó társadalom, mindez hevíti az egyesület agilis vezetőit. Kitént különösen Bicskei Rózi fáradhatatlan tevékenysége, ki már a „Makabea“ egyesületben is feledhetetlen emléket hagyott munkásságával. *Veton.*

FISCHER VILMOS, a 2. hadseregparancsnokság izr. lelkeszi ügyeinek előadóját, az ellenség előtt teljesített kiváló szolgálataiért Ófelsége a koronás arany érdemkeresztet a vitézségi érem szalagján tüntette ki.

Művészi kivitelű BEKÖTÉSI TÁBLÁK a Mult és Jövő 1917-iki évfolyamához valamint az előbbi évfolyamokhoz

Ára portóval együtt 5 korona
A díszkiadáshoz portóval együtt 6 korona

Telefon
15-51

SALZER J.

Telefon
15-51

:: Papírszalvéta-gyár ::
Budapest, IV., Ferenc József-rakpart 15. sz.

ALAPÍTÁSI ÉV
1862

• ХРОНОГРАФ •
• РЕПЕТИОН ЭС •
• ЗЕБЭБРЕСТӨК

CUENDEZ CONSTANZ

Svájc és Németország zseb-, inga- és
— díszóragyárainak lerakata. —

BUDAPEST, IV., KIGYÓ-TÉR 5

KARCSATORÁK, GYŰRŰ-
ÓRÁK *** JAVÍTÁSOK

INGA-ÉSÁLLÓÓRÁK RAK-
TÁRON ÉS RENDELÉSRE
KÜLÖNLEGESSÉGEK

Használt zongorát, pianinót, cimbalmot és harmoniumot vagy bármely egyéb hangszert új hang-
szerre becserélünk vagy készpénzért megveszünk
Telefon József 60-68

STERNBERG hangszer-gyár, Budapest, VII., Rákóczi-út 60. szám.

Új KÖNYVEK

ROVATVEZETŐ: DR. MOLNÁR ERNŐ

ÉVKÖNYV. Kiadja az Izr. Magyar Irodalmi Társulat. Szerkeszti Bánóczy József. Budapest, 1917.

Az IMIT Évkönyvének megjelenése minden esztendőben előkelő eseménye a magyar zsidó irodalomnak. A várva várt 1917-iki évkönyv is méltán sorakozik az IMIT többi Évkönyve mellé. Bár a Társulat ez évben sem tartott felolvasóestélyeket, melyeknek anyagából szokott az Évkönyv összetevődni, az illusztris szerkesztőnek, Bánóczy József dr.-nak ez évben is a magyar zsidó irodalom java termését sikerült színes mozaikba foglalni.

Dicsőült Ferenc József királyunk emlékének áldoz az Évkönyv bevezető cikke dr. *Kecskeméti* Armin avatott tollából. Dr. *Kecskeméti* Lipót, a profétizmus kiváló ismerője, Hósea életét ismerteti a szentírási adatok alapján. Dr. *Welsz* Miksa érdekes kultúrtörténeti tanulmánya a gettó luxusáról szól, dr. *Vajda* Béla filozófiai mélységű közleményében az istenismeret fejlődéséről értekezik. Dr. *Frisch* Armin önálló füzetben is megjelent aktuális cikkét külön méltatjuk. Dr. *Kohlbach* Bertalan érdekes cikke a bibliai égő csipkebokor magyarozatára derít újabb fényt, *Heller* Bernát értékes tanulmánya egy messiánikus mozgalomról szól, mely a régi Arábiában lángolt fel. A XVIII. századbeli magyar zsidóság történetére vet érdekes fényt dr. *Goldberger* Izidor, midőn a hegyaljai zsidók szövetezéséről közöl okmányokat a XVIII. századból. Dr. *Guttman* Mihály mélytudományú cikke a koronázás szertartásáról szól a zsidó felfogás alapján és a cikket a koronázás egyéves évfordulója teszi különösen aktuálissá. Dr. *Edelstein* Bertalan nagy körültekintéssel és élvezete-

sen foglalja össze a zsidóság történetét az 5676. év folyamán. Dr. *Mezey* Sándor színes cikkben *Eötvös* Károlynak, a zsidóság nagy védőjének alakját állítja plasztikusan elénk, míg a cikkek sorát dr. *Sebestyén* Károly jeles Arany-tanulmánya zárja le.

A szépirodalmi részt, zsidó vonatkozásról lévén szó, dr. *Farkas* József érdekes írásával kezdjük, mely a talmud és a midrás elmésségéről és humoráról szól, bő szemelvények kíséretében. Dr. *Hajdu* Miklós színes tárcája (*Az én templomom*) igen kedves és hangulatos, dr. *Mezey* Ferenc *Két rajza*-nak alakjai plasztikusan állanak előttünk. A tiszta költészetet, a verset, gazdagon képviselik a kötetben *Kiss* Arnold, aki az *Énekek Éneke* teljes fordítását adja gyönyörű utánköltésben, továbbá *Feleki* Sándor, *Lenkei* Henrik, *Patai* József, *Pap* Izsák, *Somlyó* Zoltán, *Szabolcsi* Lajos és *Neményi* Endre szép rövidebb-hosszabb költeményei.

IGNOTUS VERSEIBŐL. Budapest, 1918. A Nyugat kiadása. Az új magyar irodalom kiváló esztétikusa gyűjtötte össze verseit ebbe a finom kiállítású kötetben. Nem mind új versek ezek; inkább antológia ez a kötet a költő régi és új verseiből, a java termése. Ignotus a XIX. század utolsó tizedének fia és régiebb versein végigvonul a *fin de siècle* fanyar skepticizmusa, mely költészetére jellemző. Vannak e kötetben versek, melyek csodálatosan szépek és mélyek és döbbenően eszméltetnek önmagunkra. A kötetben közreadott műfordítások között hiányát érezzük M. *Rosenfeld* gyönyörű chanukka-versének, mely Ignotus művészi fordításában annak idején a Magyar Zsidó Almanachban jelent meg.

NEMÉNYI ENDRE: ZSOLTÁROK KÖNYVE. Budapest, 1917. 158 old., 8°. A zsoltárok könyvének marandó szépségei a világháború viharában is örökvényűeknek bizonyultak, sőt a szenvedésekben és a bánatokban, melyek az emberiségre zúdultak, a zsoltárok vigasztalásai különös, csillogó és meleg aktualitással szikráztak fel. Érdemes és szép munkát végzett tehát az ismertnevű magyar zsidó poéta, *Neményi* Endre, midőn gördülékeny, szépen folyó magyar versekben adta vissza

Csillárok legmodernebb kivitelben, óriási választékban készpénz vagy törlesztéses kölcsöndíj ellenében. Gázsütők, gáztűzhelyek, gázfűzők, gázvasalók kaphatók **Vilmos császár-út 3.**

Régi könyvtárakat megvásárol **SCHLESINGER JÓZSEF** Budapest, VII., Király-utca 1. szám

Hajszálakat hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel „Miracle“ törv. védett módszerével **Pollák Sarolta** kozmetikai intézete Andrássy-út 38. I. (Párisi árúházzal szemben). Ártalmatlan, fájdalom nélküli kezelés. Rögtöni hatás. Vidékre a szert utasítással díszkréten küldi. **SZÉPSÉGÁPOLÁSA:** arcgőzölés, arcmasszázs. Szeplők, pattanások, mittedszerek, összes szépséghibák kezelése. A kúrákhoz szükséges szerek szétküldése. 15 évi működés.

FOGAK szápad és gyökéreltávolítás nélkül, 10 évi jótállással. Arany koronák és arany hidakat legújabb amerikai módszer szerint készít: **GROSSMANN S.** és fogorvos: **dr. KÁLI H. P.** Budapest, csak **VII., Erzsébet-körút 50, I. emelet.** Foghúzás teljesen fájdalommentesen, tartós fogtömések. Mérsékelt árak. Vidékiek 24 óra alatt kielégíttetnek

Kézzel hímzett vagy előrajzolt HORVÁT ÁKOS BUDAPEST, VII., Erzsébet-körút 24. Fióküzleteim: IV., Vámház-körút 6. Kossuth Lajos-u. 6. V., Lipót-körút 18. divatos női blúzok, női ruhák, gyermekruhák, ernyők, valamint függönyök, vitrageok, ágy- és asztalterítők, kertipárnák és egyéb kézimunkákat olcsón vásárolhat üzletemben.

a zsoltárok ragyogását. A magyar irodalom, mely pedig a XVI. században épp a biblia fordításaival indult meg, csodálatos módon szegény az újabb keletű szentirási fordításokban. *Neményi* tehát, midőn szép zsoltárfordításait kiadta, melyekben nem ragaszkodik teljesen az eredeti héber szöveghez, hanem mintegy „utánkölti“ azt, hűz- pótító munkát is végzett. Az ízléses és csinos kiállítású könyv a *Múlt és Jövő* útján is megrendelhető. Ára 6 kor., portó 45 fillér.

DR. FRISCH ÁRMIN: VALLÁSOKTATÁS A KÖZÉPISKOLÁBAN. Különnyomat az IMIT. 1917-iki Évkönyvéből. Budapest, 1917. 71. oldal.

Ez a mélyenjáró gondolatokban gazdag essay, mellyel dr. *Frisch* a középiskolai vallásoktatás irodalmát megajándékozta, gyökeresen és lényegében próbál a kérdésre feleletet nyújtani. Az utóbbi években, a háború előtt és alatt egyaránt, ez a probléma állandóan felszínen volt és pedig nemcsak nálunk, hanem a külföldön is s különösen Németországban. Az újabb kor szelleme nem suhant el nyomtalanul a régi tantervek felett és legalább is módosítást követel rajtuk. Dr. *Frisch* a kérdést a legmélyén ragadja meg és a vallásitanítás lényegét Isten lelki megéreztetésében látja. Csak ez lehet a lelki és az értelmi öntökéletesedés alapja. Finom megkülönböztetést tesz az erkölcsi és a vallásos érzés között és kimutatja, hogy az, amit a vallásos tanítás nyújt, nem merül ki az erkölcsi oktatásban, hanem több annál és magasabbrendű. Majd nagyarányú eszmei programot nyújt a történeti, bibliai és liturgikus anyag felfogására, azután (a könyv második felében) újszerű beosztására a középiskolai vallásoktatásban, miközben a régi anyagnak néhol szinte meglepően találó, új csoportosítását adja és meglepő kapcsolatokra hívja fel a figyelmet.

Jó időben érkezik dr. *Frisch* eme tanulmánya. Az országos tanterv módosításának kérdésével az Orsz. Iroda is foglalkozik jelenleg és azokat az egészséges és helyes eszméket, melyeket dr. *Frisch* nyújt a könyvében, minden bizonnal figyelembe veszik az illetékes körök és fel fogják használni a középiskolai vallásoktatás megreformálásánál, mit egyre többen és többen sürgetnek.

DR. LÉVAI TIBOR: NÉPJÓLÉT ÉS NÉPERŐ. Dr. Lukács György előszavával. Budapest, 1917. Benkő Gyula kiadása. A háború rettenetes pusztításainak pótlása egyre sürgetőbb és égetőbb kérdéssé válik. Úgy fordult most az emberiség feladata, hogy veszteségeinek pótlására mentenie kell, ami a pusztulásból félig épen is megmaradt és hogy mindazokat a mulasztásokat, melyeket a népjólét terén békeidőben elkövettek, most kell kipótolnia. Ezeket a feladatokat tárgyalja ügyesen és szakértelemmel dr. *Lévai* könyve, mely könnyen áttekinthető kompendiuma mind az e tárgyat érintő kérdéseknek.

DR. GROSZMANN ZSIGMOND: A MAGYAR ZSIDÓK A XIX. SZÁZAD KÖZEPÉN (1849—1870). Történelmi tanulmány. Budapest, 1917. 136 old. Figyelemreméltó tanulmányt írt dr. *Groszmann* Zsigmond a magyar zsidók helyzetéről a XIX. század közepén. Többféle szempontból tárgyalja e kor zsidóságának történetét.

Külön rész szól a zsidók politikai és polgári helyzetéről, a felekezeti életről. A könyv utolsó része, mely a kongresszus történetével foglalkozik, különösen érdekes és aktuális most, mikor a kongresszusi határozatok revíziója az előtérben áll. A könyv ára 3 korona.

BECK DÉNES: GAZDASÁGI ÉLETÜNK A JÖVŐBEN. Különnyomat a Közgazdasági Szemle 1917 július—augusztus havi számából.

A mai nehéz viszonyok közepette égető gond az ország lelkén a jövő gazdasági életének kérdése. Az elsőrangú közgazdász éles tekintetével boncolja *Beck* gazdasági életünk jövőjét, különösen a drágaság-, a vám- és a pénzkérdés szempontjából. Az ügyesen megírt füzet egyben érdekes olvasmány is.

SIGMUND MAYER: DIE WIENER JUDEN. 1700—1900. Wien, 1917. R. Löwit Verlag. 521 + X. o. 8°.

Hatalmas könyvben, mely már-már túllépi a monográfia kereteit, foglalkozik szerző a bécsi zsidóság történetével az utolsó két évszázadon keresztül. Különösen a bécsi zsidók kereskedelmi, kulturális és politikai történetére vet szerző éles fényt. A könyv tartalmára legközelebb bővebben vissza fogunk térni.

ELESETT HŐSÖK

exhumálását és hazaszállítását teljes szavatosság mellett legolcsóbb díjakkal, engedélyek megszerzésével eszközli: **STARK J.** hat. engedélyezett irodája **Budapest, VII. ker., Rákóczi-út 64. szám.**

Kitünő gyártmányú új és használt **zongorák, pianinok** állandó raktára **Gál Imre, Budapest, VIII., Tisza Kálmán-tér 29.**

FEMINA

MARTON NÖVÉREK

divat-szalonya

Budapest, IV., Haris-bazár 6.

A szenzációs őszi modellek megérkeztek! Eredeti bluz-, pongyola-, ruha-, junponkreációk saját tervek szerint.

Haladás tanítézet

Budapest, VI., Gróf Zichy Jenő-u. 19

Szaktanítás. — Nyelvek. — Korrepetálás. — Hölgyeknek külön tanfolyam.

előkészít polgári-, reál-, kereskedelmi iskolai, gimnáziumi magánvizsgálatokra, érettségire

MEGNYILT EURÓPA SZÁLLODA KÖSER ÉTTERMEI NAGYMEZŐ-UTCA 9. SZERKESSEN-U. SAROK

Kitünő konyha. — Polgári árak. — Állandóan csapolt sör. **PFEIFER**

KÖZ- GAZDASÁG

A HETEDIK MAGYAR HADIKÖLCSÖN, amint a jelek mutatják, az eddigi hadikölcsönök sikereit is felül fogja múlni. Az új hadikölcsön jegyzése mindenkinek kötelessége. Felvilágosítással készséggel szolgál a Magyar Általános Hitelbank.

A BUDAPESTI IPARBANK R.-T., mely a Belvárosi Takarékpénztár alapítása, november hó 15-én Girardi József kir. tanácsos elnöklete alatt tartott rendkívüli közgyűlésén elhatározta az alaptőke felemelését 1 millió koronáról 2 millió koronára. A részvények elhelyezése 220 K árfolyamon az eddigi előjegyzések által már teljesen biztosítva van. A rendkívüli közgyűlésen a következő új tagok választottak az igazgatóságba: Brummer Ödön, Holzer Sándor, Moser János és Székely József.

A HADITERMÉNY MÉRLEGE. A Haditermény részvénytársaság igazgatósága most állapította meg a társaság 1916 július 1-étől 1917 június 30-áig terjedő második üzletévi mérlegét. Az üzletév 6.913,205 korona 43 fillér fölösleggel zárul. Ebből az összegből az alapszabályok szerint a részvényesek a befizetett tőkének, vagyis

Száj- és fogápolásra kitűnő a
Jódormentha-Lysoform

hat millió koronának 5%-ára tarthatóak igényt, osztalék fejében tehát részvényenként 140 koronát, összesen 300,000 koronát fizetnek ki. A fennmaradó 6.643,205 korona 43 fillért tartalékolják. Az igazgatóság Vuk Alajos igazgató-helyettest igazgatóvá, Back Rudolf, Barta Imre dr., Frommer Ottó, Mangold Sándor, Rudas Béla, Timár Soma, Weisz Ignác és Werkner Ödön dr. osztályvezetőket cég-vezetőkké nevezte ki.

AZ ESZTERGOM-SZÁSZVÁRI KÖSZÉNBÁNYA R.-T. a napokban tartott rendkívüli közgyűlése elhatározta az alaptőkének 15,000 darab új részvény kibocsátásával 3 millió koronával való felemelését. Az igazgatóság előterjesztése szerint a tőkeemelésre a csolnoki új akna mélyítése és felszerelése, valamint a csolnoki szőlősgazdák szénjogának és a Délmagyarországi Kőszénbánya r.-t. egész szénbirtokának megvétele végett van szükség.

A MERKUR VÁLTÓÜZLETI R.-T. Mezei Sándor dr. alelnök elnöklete alatt november 2-án tartott rendkívüli közgyűlésén alaptőkéjének 10 millió K-ról 20 millió K-ra való felemelését határozta el. A kibocsátásra kerülő 50,000 darab részvényből 25,000 darabot az intézet anyaintézete veszi át, míg a fennmaradó 25,000 darab 2:1 arányban a régi részvényeseknek 325 K-ás árfolyamon ajánlatik fel. A tőkeemelés sikerét egy szindikátus garantálta, amelynek élén a K. K. Priv. Bank & Wechselstuben Actiengesellschaft „Merkur“ Wien és a Bank für Handel und Industrie, Berlin-Darmstadt áll.

LANGFELDERBŐL — HERKULES-MŰVEK R.-T. A Langfelder V. gépgyár r.-t. 1.400,000 korona alaptőkéjét 3.000,000 koronára emelte fel, egyben a vállalat új cégét Herkules-művek r.-t.-ra változtatta. Langfelder Vilmos és Langfelder Károly kiléptek az igazgatótanácsból, amelyben dr. Kohl Hans mint ügyvezető igazgató foglal helyet. Az igazgatóság Vértés Elemért és Némcsik Géza főmérnököket cégjegyzői jogosultsággal ruházta fel.

A VIKTÓRIA GŐZMALOM KÖZGYŰLÉSE. A Pesti Viktória Gőzmalom igazgatósága nov. 12-én tartott rendkívüli közgyűlést a részvénytőke 15.000,000 koronára leendő felemelése végett. A végrehajtás módozata gyanánt első sorban 4.000,000 koronát visznek át a tartalékalapból a részvénytőkeszámlára és az eddigi 20,000 részvény 300 koronás névértékét 500 koronára bélyegezik fel. Az új kibocsátásból eredő 3.000,000 korona felpénz a tartalékalapot fogja gyarapítani.

ELESETT HŐSÖK

exhumálását és hazaszállítását a legnagyobb felelősség mellett olcsó díjakkal, engedélyek megszerzésével eszközöli

Nagy Dezső hat. eng. irodája, Budapest, VI., Rózsa-utca 59. szám.
Telefon 109-35.

30 fillér portóköltés előzetes beküldése ellenében küldöm vidékre ingyen és bérmentve 2400 színes rajzot tartalmazó női

KÉZIMUNKA-értesítőmet. BÉRCZI D. SÁNDOR

Budapest, VI., Dessoeffy-utca 5, saját áruház. Nem felelő árukat készséggel kicserélem vagy kívánatra a pénzt visszaküldöm. — Régi vevőim részére szívesen küldök kiválasztásra.

Ponyvakölcsönzés
mérsékelt
kölcshődíj mellett

FALUDI ÉS ELEK zsáknagykereskedők,
BUDAPEST, V., Nagykorona-utca 22. sz.
Telefonszám: 82-37. Sürgőnyim: „Segel“
Gabonazsák, gyapjúzsák
== legolcsóbb beszerzése ==

Szalmazsák
és meleg
takarók foglyok részére

A „TURUL“ CIPŐGYÁR R.-T. november 24-ikére rendkívüli közgyűlést hívott össze, amelyen a jelenlegi 4 millió K alaptőkenek 6 millió K-ra való felemelését határozták el, 10,000 darab 200 K névértékű új részvény kibocsátása útján. A Turul legutóbb 1916-ban emelt tőkét 3 millióról 4 millió K-ra, oly módon, hogy 750,000 K-át a tartalékalapból csatolt az alaptőkéhez s minden 4 régi részvény után egy ajándékrészvényt adott s ezenkívül 1250 új részvényt bocsátott ki.

AZ OLAJMŰVEK R.-T. KOHN ADOLF ÉS TÁRSA október 31-én tartotta rendes közgyűlését. Kohn Ignác kereskedelmi tanácsos elnöklete alatt. Az igazgatósági jelentés felolvasása után a zárszámadásokat jóváhagyták és elhatározták, hogy osztalék fejében részvényenként 30 K = 15% fizetessék. A felügyelőbizottság eddigi tagjait újból megválasztották. A közgyűlés után megtartott igazgatósági ülésen elhatározták a két év előtt tervezett olajkeményítési telep Győrben való építésének keresztülvitelét és a munkálatoknak lehetőleg azonnali megkezdését.

AZ OLAJMŰVEK R.-T. Kohn A. Adolf és Társa igazgatósága október 31-én megtartott ülésén Ferenci Miksa cégvezetőt igazgatóhelyettesé, Wohlmut Harry üzemvezető főmérnököt üzemigazgatóvá, Hacker Jenő főtisztviselőt cégvezetővé, Farkas Endre mérnököt főmérnöké, Stern Samu tisztviselőt gondnokká nevezte ki.

A KÖSZÉNBÁNYA ÉS TÉGLAGYÁR-TÁRSULAT PESTEN, megvette a Dávid-féle albertfalvai téglagyárat, amelynek Dávid János és fiai építő cég a tulajdonosa. Ez a vállalat be fog olvadni a Drascheba, amely a tranzakcióból kifolyólag felemeli jelenlegi 4.080,000 K alaptőkéjét 4.460,000 K-ra.

ROSENSTINGL

perzsaszőnyeg raktára nagyban és kicsinyben
BUDAPEST, IV., DEÁK-TÉR 4. SZ.
TELEFON: 6-76.

ZÁLOGCÉDULÁKAT

briliánsról, gyöngyökről, bármilyen ékszerről, úgyszintén ruhaneműekről és szőnyegekről a legmagasabb árban veszek. — Ékszerek és órák nagy választékban olcsón kaphatók.

ADLER SÁNDOR ékszerész és órás-specialista
Budapest, VI. kerület, Király-utca 44. szám.

SZERKEZTŐI ÜZENETEK

SOMOGYI. A „Debóra“ célja önérzetes zsidó nőket zsidó szellemben nevelni. Eszközei: előadások, kurzusok a zsidó történelemből, a zsidó kulturából.

TEMESVÁRI. A „demokratizálólág“ szó sajtóhiba volt demoralizálólág helyett.

MILÓN. A „Millon sel kisz“ Klausner-Grabovszkytól a legjobb. Jüdischer Verlag, Berlin, Sächsische-Strasse 8.

„KHAFRIT.“ Kaczér Illés regénye 1914. évfolyamunk első, januári számával indult meg és a decemberi számban fejeződött be. Az évfolyam nem kapható.

„ÉRDEKLŐDŐ.“ A biblia nem ismeri a hajlevágást, a talmud is csak hajbefödésről szól, ami nem csak zsidóknál szokás, hanem más népek férjes asszonyainál is. A hajlevágás csak az exilium későbbi századaiban jött szokásba, amikor a ritus általában minél több megszorítással igyekezett konzerválni a külön zsidó életmódot, amint az más rituális törvények fejlődésénél is tapasztalható.

ÉKSZERÉSZ, ARANY- ÉS EZÜSTMŰVES ADLER J.

VESZEK gyöngyöt, briliánsokat és mindennemű nemesköveket vagy platinát, aranyat és ezüstöt a legmagasabb árban.

MŰHELY ÉS RAKTÁR:
BUDAPEST, V., DOROTTYA-UTCA 10.
TELEFON: 37-19.

Elkán Gyula

szűcs

szőrmenagyárúháza

VII., Károly-körút 19.

Állandó szőrmeállítás

Divatlapot Küld

HATSCHEK és FARKAS
BUDAPEST, IV., KÁROLY-KÖRÚT 26

Telefon
142-78

Úrjegyzék
ingyen

Széküldes
hazafelé és vidékre

Szemüvegek,
orrcsíptetők

orvosi rendeletre is.

Optikai
cikkek.

:: Teljes ::
mozgósínház-
berendezések.

Mielőtt
rendelne fűszer-, festék- és gyarmat-
árú cikkek, forduljon árajánlatért:
STERN HENRIK nagykereskedőhöz
Budapest, VIII., Röck Szilárd-utca 6. sz.

Kefék, seprők, kicsinyben és nagyban áruk
mellett **ZAFIR SOMA** kefenagykereske-
désében, Budapest, VI., Király-utca 16. sz.
I. udvar. Telefon: 13-65

KÖZÉPISKOLAI VIZSGÁKRA

♦ biztos sikerrel, felelősséggel készít elő ♦
ZSOLDOS-TANINTÉZET ♦
♦ Budapest, VII., Dohány utca 84. ♦

A középiskola összevont tananyaga megrendehető. Nélkülöz-
hetetlen rendes- és magántanulóknak TELEFON 32-40.

KELETI J. Budapest, IV., Koronaherceg-utca 17. Telefon 13-76.
Alapítva 1878. Modern orthopaediai és műleges végtagkészítő műterme és
orvos-sebészeti műszer és kötszer-gyáros. Különleges gyárt-
mányai: Keleti-féle szab. mű ábak, munka műkar és műkezek a
legújabb szabadalmazott rendszer szerint. Orthopaediai készülékei,
cs. és kir. szab. Keleti-féle sérvkötők, haskötők, gummigörcsérharis-
nyák, ludtálpbetétek, mankó és mankóbotok stb. Betegtoló- és ön-
hajtókocsók rokkantak és amputáltak részére. Villanyozó-készületek,
valamint az összes betegápolási cikkek nagy választékban, eredeti
gyári árak mellett

:: **KERTÉSZ MÓR** ::
órás és ékszerész, Budapest, VII., Király-u. 83.
Vesz és elad briliánsot, gyöngyöt, drágaköveket, ara-
nyat, ezüstöt, ékszer és régiségeket. Veszék zálog-
jegyet :: Telefon 95-48

Zsák Mindennemű használt zsákot vesz és
elad **FREUD HENRIK** zsákkereske-
dő Budapest, V., Árpád-utca 7.

KERTÉSZ JÓZSEF szücs

Budapest, IX., Üllői-út 9. sz. (Kálvin-tér közelében)
Szücs- és szörmeárúk nagy választékban. Mindennemű
alakítás és javítás elfogadtatik. Szörmeárúk megóvása

RÖSER-TANINTÉZET

a) Felsőkereskedelmi, b) Polgári iskola, c) Nevelő-
internátus. — **Beiratások június 20-ától.** —
Értesítőt küld: RÖSER-tanintézet, Budapest, VI.,
Aradi-utca 10. szám ::

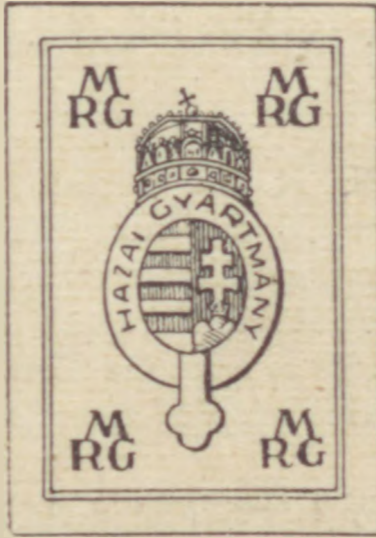
ALKALMI AJÁNDÉKOK
műtárgyakban és régiségekben
STERNBERGNÉL

BUDAPEST, VI. KER., DOB-UTCA 24. SZÁM

**Magyar
törölő-
gummi**

Magyar címer
a védjegye!
Magyar diák
csak ezt vegye!

VÉDJEJEGYE:

**Kapható
minden
papirke-
reskedés-
ben.**

Magyar rug-
gyantaárúgyár
r.-t. Budapest.

CSALÁDI HÁZAK, villák, bérházak, ipari és
gyártelepek, internátus, szanatórium, árúházaknak
s a többi megfelelő objektumok forgalmi vállalata
HUSZÁR A. Budapest, V., Zrínyi-utca 1. szám.
Gresham-palota. Telefon 81-08. Lakás-, üzlethelyi-
ség- és ingatlanhirdető-vállalat. Elsőrangú ajánlatok.
A főváros legmegbízhatóbb vállalata

MOST JELENT MEG a Zsoltárok könyvének
teljes magyar verses kiadása. Ara díszes keménykő-
tésben 6 K, portó 45 fillér. Megrendelhető a 39480. sz.
postacsekk útján a szerzőnél: **Neményi Endrénél**,
Budapest, III. ker., Zsigmonn-utca 68. szám, vagy a
:: Mult és Jövő kiadóhivatalánál ::

Régiségek Silbermannál

IV., Mechmed szultán-út
(Múzeum-körút) 17. sz.

KOHN-INTERNÁTUS

izr. leánynevelő-intézet bennlakók és üdülő
leányok részére ::

Prospektus
rendelkezésre

LŐCSE

Alapított :
1904. évben

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ: DR. PATAI JÓZSEF.

ELSNER OSZKÁR

női divat nagyáruháza

B U D A P E S T

IV., PÁRISI-UTCA 3

Koronaherceg-utca sarok

IV., CALVIN-TÉR

Kecskeméti-utca sarok

FIÓK-ÜZLETEK:

VII., RAKÓCZI-ÚT 32. SZ.

II., FŐ-U. 52. sz.

KERTÉSZ TÓBU

Budapest, IV., Kristóf-tér

téli sport, rodlik,

skik, korcsolyák

nagy választékban.

Gyermekjátékok, ajándéktárgyak.

Képes árjegyzékkivonat kívánatra

ingyen és bérmentve.

UNGÁR LIPÓT

női felöltők és szőrme-

árúk nagyban és

kicsinyben

:: Budapest ::

IV., Kossuth Lajos-u. 2.

VISÓ MÁRKNÉ

hölgyfodrász, parókakészítő és hajkereskedő, Budapest, VI., Anker-köz 23. (Anker-palota). — Fiókházlet: VI., Király-utca 1. (Orczy-féle házban). Nagy raktár kész (copfok), parókák (transzformációk) és minden e szakmába vágó menkákban

Perzsaszőnyegek

alkalmi vételek

Sternbergnél, Dob-u. 24.

LOHR MÁRIA-KRONFUSZ

A főváros első és legrégebbi csipketisztító-, vegytisztító és kelmeifestő gyári intézete.

Alapítva 1867.

Telefon: József 2-37.

GYÁR ÉS FŐÜZLET: Bpest, VIII., Baross-u. 85.

FIÓKOK: II., Fő-utca 27. — IV., Eskü-út 6.,

Kecskeméti-utca 14. — VI., Andrásy-út 16.,

Teréz-körút 39. — V., Harmincad-utca 4. —

VIII., József-körút 2.

Szalámi

elsőrendű marhahúsból (száraz) K 15 kilónként

elsőrendű marhahúsból (félszáraz) K 13 kilónként

Reissenberger Gusztáv szalámigyárában

Budapest, VI., Szív-utca 45. szám. Telefon: 21-22.

WILHEIM ÉS GLASER

sebészeti gummiárúk és kötszerek nagyke-

reskedése, BUDAPEST

VI., kerület, Nagymező-utca 51. szám

Telefon: 163-85

Telefon: 163-85

HOLZER

CS. ÉS KIR. UDV. ÉS KAMARAI SZÁLLÍTÓ DIVATHÁZA BUDAPEST, IV., KOSSUTH LAJOS-UTCA 9. SZÁM.

Toilettek, kosztümök, paletok, blúzok, pongyolák, kesztyűk, harisnyák, ernyők, reticulók, női fehérneműek egyszerű és elegáns kivitelben.

„NEMZETI RUHAHÁZ“

BUDAPEST, VIII., RAKÓCZI-ÚT 7.

„ Pannonia-szálló mellett „

Elsőrangú uri-, fiú- és egyenruha szabóság. Külön mértékosztály

Exhumálásokat

az összes európai hanterekről leg-szolidabb feltételek mellett anyagi :: kezességgel eszközölünk ::

SZENDE ES SZABÓ

„ ezelőtt „
GEBAUER KÁROLY R.-T.
„ exhumálási vállalata „

Budapest, VII., Károly király-út 4. szám

Telefon: 51-02

Elsőrendű szak

MODERN
LEVEL-
PAPÍR
UDUNISA
GOK.
PAPÍR-
ÁRUK

P
LAUREL
M
LÓP
PAPÍRÁRUMÁZA

BUDAPEST
FOÜZLET V.
VÁCI KÖRÚT 60
TEL.: 47-37
FIÓKÜZLET:
VÁCI KÖRÚT 75
TEL.: 86-73
M.K. POSTATAK
REKVENZTÁRI
SZÁMLA 1952

MARX ÉS MÉREI

tanulmányos műszeres ágyára. • Fizikai, kémiai, természetrajzi
műszerek. • Földrajz- és történelmi. • Tudományos műszerek.
Budapest, VI., Bulcsu-utca 7. szám. Telefon 21-06

Koós József. Szükségűk rendelése
javítás és átalakítás
elfogadtatik. Megóvás. Tűz és betörés ellen bizto-
sítva. Műhely: Budapest, IV., Sarkantyus-
utca 11. Üzlet: IV., Mária Valéria-utca 7.
:: (Hungária-szállóval szemben) ::

„Hunnia“ női kalap-ipar

Villanyerőre berendezett női kalapgyár, Budapest, VI.,
Király-utca 14. Félémelet. Állandó modell-kiállítás.
Művirágok, úres formák, tolldíszek. Gyári árak nagy-
ban és kicsinyben :: Alakítások minden formára

MEISNER IZIDOR

Budapest, VI., Bajnok-utca 25. :: Telefon 21-42.
Mindennemű fémmaradékok, réz, ólom, ón, hor-
gany és egyéb salakkidolgozó és olvasztótelepc.
:: Géptisztítóanyagok és olvasztótégelyek raktára ::

Árvai és Salczer

női és gyermekfelöltő árúháza, Budapest,
VI., Király-utca 36. Dús választékban raktáron
női és leányfelöltők, kosztümök, ruhák, bluzok és
aljakban :: Szolid kiszolgálás :: Olcsó árak ::

Szűcs- és szőrmeárú

BODNAR JÓZSEF szűcsmester

Budapest, V., Nador-utca 16. szám. Téli ruhák
nyári gondozásra biztosításra elfogadtatnak :: ::

Szabástanítási rendszerem a világon legelismert-
tebb! Jótállás mellett megtanít, hiteles bizonyítványt
ad **Mehr Sámuel** műszabástanár intézete
Budapest, Nagydíófa utca 27. Külön újonnan be-
rendezett üzletünk, divatlapok, modellek, szabás-
minták, szaklapok és tankönyvek árúsítására darabja
12 kor. Reform-szabadalom, amellyel tanítás nélkül
szabhat mindennemű ruhákat ára 7 kor. Szabásminták
darabja 1-50 K. és 3-50 K. Divatlapok 2 K-tól 15 K-ig
darabja. — Megrendelésnél előleg, vagy az összeg előre
:: küldendő. — Árjegyzék ingyen. ::

Zsák és ponyva

vétel, eladás és kölcsönzés Telefon: 15-38
SCHLESINGER ÉS TÁRSA Budapest, V.,
Kálman-u. 14.

:: NEUMAYER FÜLÖP ::

Budapest, V., Deák Ferenc-tér 1. szám (Erzsébet-
tér sarok) :: Telefonszám: 11-21.

Perzsa- és Smyrna-szőnyegek. Hazai gyártmányú Moquett-
plüssök, bútoraszövetek, ág- és asztalterítők, függönyök és sző-
nyegek, továbbá kárpitos- és kocsigyártó alélékek gyári raktára.
:: Kívánatra mintát bérmentve küldök. ::

:: KOHN ARNOLD ::

SIRKÓRAKTÁRA, SIREMLÉKEK minden ár
és kivitelben, áthelyezések exhumálásoknál. Javítási
munkák a temetőben. Szombaton és ünnepnap zárva.
Budapest, VII., Károly-körút 15. Telefon 18-76.

KATONAI PLAKETTEKET, JELVÉNYEKET

készít szép kivitelben, előnyös áron, bármily rajz szerint, az **ELSŐ MAGYAR TŰZZOMÁNC**
JELVÉNYGYÁR, Budapest, VII., Kazinczy-utca 10. szám.

JAKOBI G. LAJOS

ANGOL ÚRISZABÓ, BUDAPEST, PODMA-
NY UTCA 6. :: Telefon 153-94.

Uri ruhákat készít mérték után legfinomabb angol
és skót szövetekből. Állandóan nagy választék
a legdivatosabb kelmékből. :: Szolid árak.